

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Joel Malmkvist

Hundra år av ensamhet -
Om ensamkommande barns möjlighet till
skydd enligt LVU

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Titti Mattsson

HT 2014

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	3
Förord	5
Förkortningar	6
1 Inledning	8
1.1 Syfte och frågeställningar	11
1.2 Metod och teori	11
1.2.1 En diskursiv teori	14
1.2.2 En diskursiv metod	18
1.3 Ensamkommande barn som en diskursiv skapelse	18
1.3.1 Myndigheter	19
1.3.2 Vårdgivare	21
1.3.3 Sammanfattning	23
1.4 Forskningsläge	24
1.5 Material	26
1.6 Avgränsningar	28
1.7 Disposition	29
2 Ensamma barn i Sverige	30
2.1 Migration och ensamma barn	31
2.1.1 Migration och folkrätt	32
2.2 Nutida erfarenheter	33
2.3 Det svenska mottagandet	36
2.3.1 Ensamkommande barns boende	38
2.4 Den juridiska processen i ett asylärende	40
3 Vård och tvångsvård	44
3.1 Domskrivning, bevis och bevisprövning i förvaltningsrätten	46
3.2 Miljöfall	48
3.3 Beteendefall	50
3.4 Risk	52
3.5 Samtycke	55
3.6 Barnets bästa	56
4 Migration, vård och domskrivning	59
4.1 Barnet som migrant	60
4.1.1 Betydelsen av migration i mitt material	61
4.2 Barnets normbrytande beteende	65
4.2.1 Normbrytande beteende i mitt material	67
4.3 Barnets psykiska ohälsa	70
4.3.1 Psykisk ohälsa och tvångsvård	71
4.3.2 Psykisk ohälsa i mitt material	72
4.4 Barnets språk	74
5 Sammanfattande diskussion	78
Käll- och litteraturlista	83

Källor	83
Tryckta källor	83
Litteratur	85
Artiklar	88
Elektroniska källor	88
Rättsfallsförteckning	90

Summary

Ongoing conflicts in Syria, Afghanistan, Somalia and Sudan has meant that the number of refugees worldwide has risen to levels not measured in decades. Children constitute a big part of these refugees, some of them fleeing their homes without a parent or a legal guardian. In a Swedish and international context these children are often referred to as "unaccompanied". This term refers to the child's special position in international research about migrant children as well as in Swedish welfare policies. The aim of my essay is to analyze how the term "unaccompanied child" is filled with a content in the child's contact with authorities and courts in Sweden. I focus on analyzing how children who have fled their native countries without parents or legal guardians are described in 42 judicial decisions from a number of County Administrative Courts (*förvaltningsrätter*) according to the Care of Young Persons Act (1990:52, LVU). I will also try to clarify how this description, together with judicial principals, affects the courts arguments and analysis of the unaccompanied child. A legal sociological point of view influences my investigation, where the focus is not to investigate what is the law, rather then how the law is applied on an everyday basis. According to social constructivist theories about the importance of language in creating, organizing and maintaining a human understanding of the concept "reality", I analyze what is important in the courts creation of the "unaccompanied child", for example phrases used and disposition of the judgment. My results show two main starting points. First, there is an ambition of the Court to treat the unaccompanied child as "any other child", focusing on how the child's situation is covered by the scope of LVU. Such a starting point takes *less* interest with the specific situation that the unaccompanied child's position constitutes. Secondly, I find several examples when the Court attaches *great* importance of the unaccompanied child's specific situation. In these cases the unaccompanied child's historical experiences function as a reason for both granting and denying compulsory care. The Courts main argument for granting care according to LVU is consequently divided into two parts. In this remark there's no such thing as a uniform

standards on how the children's experience of fleeing their native country shall be processed inside the four walls of the Court. With these results in mind and with the numbers of unaccompanied children continuing to rise during 2015, I mean that there are reasons for the court to analyze and consider how fundamental legal principles are maintained when the matter concerns an unaccompanied child.

Sammanfattning

Pågående konflikter i Syrien, Afghanistan, Somalia och Sudan har inneburit att antalet flyktingar i världen stigit till nivåer som inte uppmäts på decennier. Barn och ungdomar utgör en stor del av de människor som befinner sig på flykt, varav vissa av dessa flyr *ensamma* utan stöd eller närvaro av föräldrar, syskon eller nära släktingar. I en svensk *och* internationell kontext benämns dessa barn som "ensamkommande" (unaccompanied), ett begrepp som markerar en särskild definierad position i både internationell migrationsforskning och svensk välfärdspolitik. Min uppsats uppmärksammar hur begreppet "ensamkommande barn" fylls med ett innehåll vid det enskilda barnets kontakt med myndigheter och domstolar i Sverige. Mer specifikt så analyserar jag hur barn som flytt till Sverige utan någon av dess legala vårdnadshavare beskrivs i LVU-domar från ett antal förvaltningsrätter runt om i landet. En sådan beskrivning sätts sedan i relation till relevant forskning i ämnet och juridiska principer med syfte att klarlägga vad beteckningen "ensamkommande barn" innebär vid domstolens bedömning och argumentation. Min undersökning präglas av en rättssociologisk utgångspunkt, där fokus i första hand inte är att utreda *vad* som är gällande rätt utan snarare *hur* gällande rätt tillämpas i ett antal specifika fall. Med hjälp av socialkonstruktivistiska teorier om språkets betydelse i skapandet, organiserandet och upprätthållandet av en mänsklig förståelse och innebörd av begreppet "verklighet" analyserar jag hur benämningar och disposition i förvaltningsrättens domar används för att skapa en bild eller föreställning av det "ensamkommande barnet". Mina resultat visar på två huvudsakliga utgångspunkter. För det första finns en ambition att hos domstolen behandla ensamkommande barn som "vilket barn som helst". Detta innebär att barnets historia, erfarenheter och sociala utsatthet ges mindre vikt och istället fokuserar domstolen på det specifika barnets unika situation och om denna ryms inom LVU:s tillämpningsområde. För det andra så finner jag exempel på när domstolen lägger *stor* vikt vid det "ensamkommande barnets" speciella situation. Vid en sådan tillämpning så kan barnets erfarenheter av

flykt och avsaknad av föräldrar eller nära släktingar innebära att tvångsvård anses nödvändigt. Men det kan också få motsatt effekt då liknande faktorer även fungerar som argument för att *inte* bevilja tvångsvård. Med mina resultat i åtanke och med hänsyn till att antalet ensamkommande barn som anländer till Sverige beräknas stiga kraftig även under 2015, menar jag att det finns anledning för både lagstiftare och domstol att analysera och beakta hur grundläggande rättsprinciper och avvägningar vid utdömande av samhällelig tvångsvård ska kunna upprätthållas även för dessa barn.

Förord

Ett halvt decennium av intensiva studier närmare sig sitt slut. Följande text får markera slutet på min tid vid Juristprogrammet i Lund och början på en ny tid, med andra utmaningar och nya förutsättningar för en annan typ av juridiskt arbete. Jag lämnar Juridicum med en känsla lättnad. Lättnad över att fullgjort en lång utbildning och en lättnad över friheten att kunna söka mig till andra sammanhang och miljöer. Min slutgiltiga uppsats får stå som ett bevis för de senaste årens intensiva kunskapsinhämtning, vars omfång och resultat jag aldrig kunnat förutse den första dagen jag klev in genom dörren till den nu så välbekanta Pufendorfsalen. Inför detta tillåter jag mig själv att känna ett visst mått av stolthet!

De senaste årens vändor har underlättats av det stöd som funnits hos många intelligenta och generösa studenter som jag tillsammans under åren genomfört (och genomlidit?) otaliga grupparbeten, diskussioner och tentaperioder. Jag tackar alla självständiga, nytänkande och uppmuntrande vänner för detta stöd, det betyder mycket! Jag vill också särskilt tacka de personer (inom och utom Juridicums väggar) som hjälpt mig vid färdigställandet av denna uppsats. Tack för kommentarer, åsikter och korrekturläsning, eran hjälp har gjort följande sidor flera strån vassare! Tack även Titti Mattsson för uppmuntran, vägledning och inspiration och för att ständigt vara tillgänglig och förstående vid de tillfällen då examensarbetet mest känts som en tung, blöt filt. Framförallt vill jag dock tacka Klara, Edvin, Alfons och Örjan. Utan er hade inget av detta någonsin varit möjligt! Eran värme och kärlek är fundamentet till allt det jag gjort under de senaste fem åren och min trygghet hos er är en ständig källa till inspiration och kraft. Tack!

Joel Malmkvist, Lund december 2014.

Förkortningar

Dvs.	Det vill säga
FB	Föräldrabalken
FL	Förvaltningslag (1986:223)
FPL	Förvaltningsprocesslag (1971:291)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HVB-hem	Hem för vård och boende
Jfr	Jämför
LGM	Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn
LPT	Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
RB	Rättegångsbalken
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SoSF	Socialtjänstförordningen (2001:937)

SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SKL	Sverige kommuner och landsting
s.k.	Så kallade
t.ex.	Till exempel
UNHCR	Förenta nationernas flyktingkommissariat
Utl	Utlänningslagen (2005:716)

I Inledning

2015 är det 70 år sedan Tysklands kapitulation i maj 1945 och Japans dito i september markerade slutet på 2:a världskriget. I dess spår befann sig miljontals människor på flykt, i ett Europa präglad av en lång och blodig konflikt, mot en framtid med hopp om ett bättre öde för en krigstrött- och traumatiserad befolkning på en kontinent som under sekler ansett sig som världens och mänsklighetens mittpunkt. I slutet av 2013 befann sig återigen mer än 50 miljoner människor på flykt runt om i världen och UNHCR menar att liknande nivåer inte förekommit sedan just slutet av andra världskriget.¹ Utvecklingen i framförallt Syrien har bidragit till att 10 miljoner människor, bara under 2013, tvingats fly sitt hem för att söka skydd undan vår tids stora militära konflikter. Av de människor som finner en väg att söka skydd utanför sitt eget lands gränser är det förhållandevis få som kommer till länder som, ekonomiskt sett, har störst möjlighet att hantera liknande situationer. Av de tio länder som under 2013 tog emot störst antal flyktingar ligger inget i Europa.² Istället är det Pakistan som under 2013 (liksom de senaste elva åren!) tagit emot störst antal människor på flykt, majoriteten av dessa från Afghanistan.³ Ett annat exempel är Libanon, ett land till ytan mindre än Skåne, men som under 2013 mottog över 800 000 människor. Även om den absoluta majoriteten av världens flyktingar befinner sig inom sitt eget lands gränser, eller i dess absoluta närområde, så påverkar dagens stora konflikter i Syrien, Afghanistan och Somalia även Europa. De personer som tar sig till Europa gör det företrädesvis som asylsökande i hopp om skydd från förföljelse och krig i egenskap av flyk-

---

¹Alla siffror och uppgifter i inledningskapitlet är hämtat (om inget annat anges) ur UNHCR:s rapport *Global trends 2013*, hämtad från http://unhcr.org/trends2013/#_ga=1.259517704.308021622.1416741684, 23 november 2014 13:55.

²Frankrike och Tyskland, vilka hade störst antal flyktingar av de Europeiska länderna 2013, kommer först på 14:e respektive 20:e plats.

³86 % av alla människor på flykt befinner sig i ett land eller område som traditionellt benämns som "utvecklingsländer" (developing regions). Andelen har under 00-talet ökat till en nivå som inte uppmätts på 22 år.

ting.⁴ Med ett antal på drygt 100 000 asylansökningar var Tyskland 2013 det enskilt största landet för asylsökande.⁵ Med knappt 55 000 ansökningar var Sverige 2013 världens femte största mottagare av asylsökande.⁶ Av världens drygt en miljon asylsökande utgjordes en mindre del av barn som utan sällskap av en vårdnadshavare eller annan nära vuxen flytt sitt land för att söka asyl.⁷ Även om dessa barn utgör en mindre del av det totala antalet asylsökande i världen har dess antal stigit konstant under de senaste åren och ur ett globalt perspektiv är Sverige ett av de länder som har högst antal asylansökningar från s.k. ensamkommande barn.⁸

Det är dessa barns öde som min uppsats kommer att handla om. På flykt undan en våldsfylld och osäker vardag, med upplevelser i bagaget som satt spår i en ung människas kropp, sinne och själ speglas deras verklighet i ett nytt ljus vid ankomsten till Sverige. Den offentliga regleringen kring migration i allmänhet och ensamkommande barn i synnerhet präglas av normer och principer vars syfte är att betrakta barnet som ett självständigt subjekt med egna individuella förutsättningar till skydd.⁹ På samma sätt ska principen om *barnets bästa* säkerställa att det enskilda barnets behov och intressen kan tillgodoses i så stor utsträckning som möjligt.¹⁰ Att på liknande sätt ta hänsyn till *barnets* individuella förutsättningar och historia kan, enligt mig, betraktas som en röd tråd genom svensk social- och migrationsrätt, något som även påverkar kontakten med de barn som anländer till Sverige utan någon av sina vård-

---

⁴Ett begrepp som har sin grund i 1951-års flyktingkonvention som förpliktigar alla fördragslutande länder att erbjuda skydd undan en "well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion" jfr art 1.a.

⁶Fram till 1:a november 2014 är antalet asylsökande för i år ca 68 000, jfr <http://www.migrationsverket.se/download/18.7c00d8e6143101d166d1aab/1415002987828/Inkomna+ansökningar+om+asyl+2014+-+Applications+for+asylum+received+2014.pdf>, läst 23:e november 14:33.

⁷Ca 4 % av det totala antalet asylansökningar.

⁸Ca 4 000 under 2013 och fram till 1 november 2014 är antalet 5 820, jfr ovanstående länk till Migrationsverkets statistik. För en längre diskussion om begreppet "ensamkommande barn" jfr Kap 1.6.

⁹Jfr kap 2.4.

¹⁰Jfr kap 3.5.

nadshavare.¹¹ Min uppsats ska genomlysna denna kontakt och utröna hur mötet mellan det offentliga Sverige och det enskilda barnet kan gestalta sig anno 2014. Den allmänna omsorgen och ansvaret över varje barns rätt att få en trygg och säker uppväxt sätts på sin spets när barnets primära omsorgspersoner (dess vårdnadshavare) är oförmögna eller förhindrade att tillgodose en sådan rätt.¹² I följande text kommer därför utrymme ges åt de tillfällen då samhället, med tvång och genom förvaltningsrättens godkännande, sett sig nödgat att tillgodose barnets behov. Följande citat får fungera som ett exempel på hur det ensamkommande barnet upplever sin situation i Sverige och hur hen förhåller sig till en eventuell tvångsvård. I citatet är det 17-åriga J som beskriver sin situation:

”[J] vill inte prata med någon om sin oro utan håller det hellre för sig själv. [Hen] tycker inte att det gav [...] något att gå och prata med en psykolog. [J] oroar sig för Migrationsverkets beslut. Om [hen] inte får stanna kanske [hen] försöker få ett arbete i Norge eller också återvänder [hen] till Marocko. Helst vill [hen] få stanna i Sverige och gå i skolan här för att senare kunna skaffa ett arbete. Förutom en kusin i Spanien har [hen] ingen släkt i Europa. [Hen] har en god man, som [hen] dock har dålig kontakt med. [Hen] vet inte vad [hen] skulle göra om vården upphörde idag. Om vård bedöms nödvändigt så samtycker [hen] till det. [Hen] vill dock inte vara på det HVB-hem som [hen] är nu. [Hen] tycker det är som ett fängelse.”¹³

I förvaltningsrättens domar skapas en bild av hur det ensamkommande barnets erfarenheter och situation ska benämnas och kategoriseras. En sådan bild (vad den än må innehålla) får allt större relevans i takt med att antalet ensamkommande barn som kommer till Sverige ständigt ökar och har en central

---

¹¹Både Sverige och Norge utpekas i Live Stretmos avhandling som två exempel på länder som anammat en utpräglad ”child- or family-oriented state policie” jfr Stretmo, Live, *Governing the unaccompanied child – media, policy and practice*, Göteborgs universitet institutionen för sociologi och arbetsvetenskap 2014, s. 19.

¹²Anna Singer menar att social barnavård, under 1900-talet, omvandlats till att nu främst betrakta barnets behov av insatser och vård som ett led att tillgodose varje barns rätt till en god fostran, jfr Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, Stockholm 2012, s. 193 f.

¹³Dom nr: 11.

betydelse för att beskriva mötet mellan offentliga principer och enskilda individer i dagens Sverige.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med min uppsats är att skapa en bild av hur ensamkommande barn konstrueras i en rättslig miljö. Fokus ligger på att dra linjer mellan hur domstolen agerar och argumenterar kring det individuella barnets situation och de bilder och diskursiva utgångspunkter som relevant forskning har funnit inom andra områden. Live Stretmo fokuserar i sin avhandling, *Governing the unaccompanied child – media, policy and practice*, på hur ensamkommande barn skapas som diskurs i olika sammanhang (i media, i policydokument från myndigheter samt i relationen mellan barnen och olika yrkesgrupper som barnen har daglig kontakt med). Diskursens innehåll påverkar dels bilden av ”det ensamkommande barnet”, men får även betydelse när myndigheter ska ta olika former av beslut som rör barnet och dess framtid. Min utgångspunkt är att dessa barn skapas som subjekt i ett givet sammanhang och att innehållet i denna skapelse är beroende av förutsättningar och utgångspunkter i det individuella fallet. Jag är därför intresserad av att belysa ett sådant skapande ur ett renodlat rättsligt perspektiv i form av LVU-domar från förvaltningsrätter runt om i Sverige. Min nyfikenhet utkristalliserar sig till tre separata frågeställningar:

- Hur beskrivs de ensamkommande barnen i domstolens avgöranden?
- Påverkar denna beskrivning domstolens agerande?
- Hur korresponderar domstolens beskrivning med relevant forskning om ensamkommande barn?

1.2 Metod och teori

I min text kommer jag att använda mig av olika angreppssätt för att kunna gestalta och beskriva mitt ämne på ett sätt som både ska vara informativt, tankeväckande och i bästa fall skapa lust till vidare läsning och analys av de frågeställningar jag behandlar. Mina inledande kapitel kommer ha en mera

deskriptiv prägel. Min ambition är att sätta ramarna och beskriva kontexten inom vilket mina frågeställningar ryms. I denna del kommer jag att använda mig av sedvanlig rättsdogmatisk metod. För att kunna bygga ovan nämnda ramverk kommer det således vara nödvändigt att beskriva relevant lagtext (framförallt lagen [1990:52] med särskilda bestämmelser om vård av unga¹⁴, utlänningslagen [2005:716]¹⁵ och socialtjänstlag [2001:453]¹⁶) genom de källor som traditionellt används inom den rättsdogmatiska metoden; lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.¹⁷ Det är dessa fyra källor som i huvudsak byggt mitt juridiska ramverk. Det bör dock poängteras att rättskällevärdets innehåll per definition inte har någon självklar utformning. En relevant diskussion förs inom svensk juridisk doktrin om huruvida praxis från olika myndigheter eller sedvana kan tänkas höra till denna grupp. För egen del har jag valt att utforma min rättsdogmatiska undersökning på sådant vis att även allmänna råd och vägledningsdokument från Socialstyrelsen har getts utrymme jämte sedvanliga rättskällor. Detta är enligt mig motiverat med anledning av att Socialstyrelsens dokument ges stort utrymme och relevans i socialtjänstens dagliga barnavårdsarbete. Liksom Johanna Shiratzki anser även jag att FN:s barnkonvention från 1989 måste anses ha en odiskutabel roll som svensk juridisk rättskälla oavsett om denna formellt kan anses som lag eller inte.¹⁸

Det rättsdogmatiska ramverket syftar till att sätta in mina frågeställningar och ämne i en juridisk kontext. I en sådan strävan är användandet av en rättsdogmatisk metod nödvändigt. Metodens användbarhet är dock begränsad till dess givna ramar. En rättsdogmatisk undersökning kan endast svara på frågan om vad som är gällande rätt inom ett visst givet område.¹⁹ Eftersom min strävan och mina frågeställningar ligger utanför dessa ramar måste metoden kompletteras med ytterligare någon. Det är här den diskursiva metoden kommer in i bilden. Ulrika Andersson beskriver dessa två metoder som verksamma på olika *nivåer*. En rättsdogmatisk metod kan i detta avseende anses verka på en

---

¹⁴Härefter LVU.

¹⁵Härefter UtL.

¹⁶Härefter SoL.

¹⁷*Juridisk metodlära (red. Fredric Korling/Mauro Zamboni)*, Lund 2013, s. 21.

¹⁸Schiratzki, Johanna, *Välfärdsrätt i Sverige*, I: Juridisk tidskrift nr: 4 2012/13, s. 796-805.

¹⁹Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Lund 2004, s. 38f.

inomrättslig nivå, medan en diskursiv metod relateras till en *utomrättslig* nivå.²⁰ En sådan uppdelning och definition är som synes präglad av en rättsdogmatisk syn på rätten, där rätten endast blir en definition genom de källor som ansetts som legitima. Även om jag kan sätta vissa frågetecken till ett sådant synsätt, anser jag ändå att en uppdelning i ovannämnda nivåer kan tydliggöra och på ett konstruktivt sätt förklara hur de båda metoderna kan förhålla sig till varandra.

En tydlig skiljelinje mellan dessa båda angreppssätt går således att finna i de frågor som författaren kan ställa i förhållande till sitt empiriska material. I en rättsdogmatiskt präglad text ligger fokus på det lilla ordet *vad*. Vad är gällande rätt? För en yrkesverksam jurist är denna fråga av största vikt. Att finna en legitim väg för att söka en juridisk lösning på ett givet problem är ofta en central arbetsuppgift för jurister ute i arbetslivet. I författandet av en rättsvetenskaplig uppsats anser jag dock att en sådan ambition inte är tillräcklig för att skapa en intressant och tankeväckande text. Tillförande av en diskursiv analys och metod gör att ytterligare frågor kan bli aktuella. *Hur* skapas rätten i en given situation? *Varför* ser resultatet ut som det gör?²¹ Genom dessa frågor tillåts man som både läsare och författare att bredda sina tidigare snäva, rättsdogmatiska ramar, till att även inbegripa andra typer av funderingar och analyser. Liksom Håkan Andersson anser jag att ett sådant förhållningssätt bidrar till ett större mått av öppenhet och reflektion kring invanda mönster och förställningar om vad *rätt* är och hur dess konstruktion formas och bibehålls.²² Jag sällar mig även till Eva-Maria Svenssons uppfattning att det rättsvetenskapliga arbetet måste tillåtas ett större mått av frihet från metodologiska tvångströjor för att kunna analysera och ifrågasätta sitt material på ett mer otvunget sätt.

”I en rättsvetenskaplig argumentation [...] behöver slutmålet inte alls vara att komma fram till en ståndpunkt, utan snarare att visa på alternativa ståndpunkter, fördelar och nackdelar med dessa och att kritiskt ana-

---

²⁰Andersson a.a. s. 20f.

²¹Winther Jörgensen, Marianne, Philips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund 2000. s. 40f.

²²*Juridisk metodlära*, a.a. s. 346f.

lysera vilka utgångspunkter olika ståndpunkter baseras på. Sådana analyser kan utgöra underlag för andras juridiska argumentation eller för lagstiftning.”²³

En rättsvetenskaplig uppsats som försöker att kritiskt förhålla sig till en rättsdogmatisk teori och metod (vars ursprungliga syfte varit att särskilja en beskrivande och en värderande version av rättskällornas innehåll) har som utgångspunkt att ett juridiskt ställningstagande alltid påverkas av individuella och kontextuella tolkningsprocesser. Svenssons begrepp *de lege interpretata* markerar att det jurister benämner som gällande rätt alltid är påverkad och influerad av den kontext och det samhälle som den formas i.²⁴ En sådan utgångspunkt ligger helt i linje med min syn på det juridiska arbetet och begreppet gällande rätt.

1.2.1 En diskursiv teori

Den diskursiva metoden innebär således att betraktaren tar ett steg ut ur en sedvanlig, inomrättslig nivå och börjar betrakta rätten på ett sätt som faller utanför de rättsdogmatiska ramarna. Även om de teoretiska grunderna och metodologiska övervägandena vid ett sådant betraktelsesätt kan skilja sig åt, finns det vissa utgångspunkter som kan anses gemensamma för all analytisk, diskursiv verksamhet. En första sådan utgångspunkt är *språkets* roll som konstruktör av all den kunskap som i vardagligt tal brukar benämnas som ”verkligheten”. Därmed inte sagt att den fysiska, materiella världen inte skulle existera utan ett språk som definierar den, men däremot anses dessa ting, företeelser, känslor endast få sin mening genom språket. I konkreta språkliga handlingar (även icke-verbala) ”produceras” verkligheten.²⁵

Med ett diskursivt angreppssätt förnekar författaren förekomsten av någon form av absolut objektivitet. I stället anses världen, samhället, relationer och

---

²³Svensson, Eva-Maria, *De lege interpretata – Om behovet av metodologisk reflektion*, I: Juridisk Publikation jubileumsnummer 2014, s. 219 f.

²⁴Svensson, Eva-Maria, a.a. s. 211-226.

²⁵Winther Jörgensen, Marianne, Philips, Louise, a.a. s. 15-18 och *Diskursanalys i praktiken (red. Mats Börjesson/Eva Palmblad)*, Malmö 2010, s. 9-13.

sinnen som språkligt uppburna och skapade i en given situation och kontext med ett unikt och icke-beständigt innehåll.²⁶ En sådan syn på världen är avgörande i ett diskursivt angreppssätt och en del av en större teoretiskt begreppsapparat kallad *socialkonstruktivism*. Vivianne Burr karaktäriserar socialkonstruktivism genom redogörandet av fyra grundläggande premisser:

- En kritisk inställning till självklar kunskap

Kunskap för en socialkonstruktivist är alltid relativ. Kunskap och förståelse om världen och samhället måste alltid ses som en produkt av mänskligt agerande och kan aldrig ges en självständig innebörd oberoende av sådan påverkan.

- Historiskt och kulturell specificitet

Kunskap är i denna mening också något unikt och specifikt, något som alltid står i förhållande till den historiska och kulturella tid som den produceras i.

- Samband mellan kunskap och sociala processer

Kunskap som en produkt skapas genom sociala processer. Enskilda individer och grupper skapar och påverkar kunskap och förståelse av samtiden genom interaktion.

- Samband mellan kunskap och social handling

Vad som blir utfallet av en sådan interaktion anses även påverka hur människor fortsatt kommer att agera och interagera med varandra. Produkten av ovan nämnda interaktion anses därmed även handlingsdirigerande. I en viss given situation anses visst handlande som mer "rätt", medan annat framstår som otänkbart.²⁷

En diskursiv teoribildning är således en del av ett större socialkonstruktivistiskt sätt att angripa frågor som berör samhället, kulturen och individen.

Förutom språkets centrala roll och den diskursiva teorins hemvist i ett socialkonstruktivistiskt idébygge så bottnar all diskursanalytisk verksamhet i en gemensam syn på *subjektet*.²⁸ Subjektet, Jaget, är alltid en del och en produkt

---

²⁶Diskursanalys i praktiken, a.a. s. 9-13.

²⁷Winter Jörgensen/Philips, a.a. s. 11f.

²⁸Andersson, a.a. s. 40.

av en given diskurs. Subjektet får sin mening, sin definition, sin position inom diskursen och har således ingen given, självständig position i sig själv. Processen där subjektet får sin form benämns av Althusser som *interpellation*. Ett litet barn som ropar efter "pappa!" har genom interpellation bestämt och definierat ett visst subjekt med en viss identitet. Till en sådan identitet knyts därefter förväntningar och egenskaper.²⁹ I denna process skapas alltså ett subjekt, samtidigt som det fylls med vissa förväntningar, vissa värden och en viss roll. För att subjektet "pappa" ska kunna accepteras som en pappa så krävs det att personen i fråga antar den identitet som tilldelats av omgivningen. I detta avseende ses "identitet" som något som endast skapas genom sociala processer och alltså inget som kommer "inifrån" individen.³⁰

Även om en diskursiv analys utgår från en språklig och benämningssmässig flyktighet, begrepps innebörd ändras ständigt och är alltid beroende av de kulturella och historiska förutsättningar som för närvarande är allmänt rådande, så har begreppet *diskurs* något av en motsatt betydelse. Enligt teoretikerna Laclau och Mauffe hänvisar begreppet diskurs på en *tillfällig* fixering av den annars gängse flyktigheten.

"Med diskursteoretiska begrepp är diskursen en tillslutning (closure), ett tillfälligt stopp i tecknens betydelseglidning [men] den entydiga diskursen kan aldrig fixeras så fullständigt att den inte kan undergrävas och förändras"³¹

Utgångspunkten är således att språk och ord (tecken) alltid har en mångtydig betydelse, där någon given eller "fast" innebörd aldrig kan ges. En värld eller samhälle där allting, alltid, kan relativiseras och där några fast punkter aldrig anses existera kan nog för de flesta människor anses som en något rörlig plats att leva på. Skapandet av en given diskurs kan därför ses som ett sätt att förhålla sig till en sådan relativism. Som ett sätt att skapa ordning i kaoset. Att

---

²⁹Winter Jörgensen/Philips, a.a. s. 21f. och 48f.

³⁰Winter Jörgensen/Philip, a.a. s. 50f.

³¹Winter Jörgensen/Philips, a.a. s. 34f.

forma en föreställning om att en given eller fast punkt visst existerar.³² Det kan ses som en mänsklig nödvändighet att ord och meningar, som utgångspunkt, ges en given betydelse. Om teckens innebörd hela tiden ska relativiseras och ifrågasättas så skulle språket som ett sätt att kommunicera få väldigt svårt att fungera. Behovet, eller nödvändigheten, att kunna fixera språkets innebörd vid en viss specifik definition är inte heller något som ifrågasätts av en socialkonstruktivistiskt skolad teoretiker. Den diskursiva metodens kärna ligger snarare i att analysera *hur* dessa diskurser skapas och framförallt *vad* som lämnas utanför. Med en utgångspunkt i språkets mångtydighet så blir varje diskursiv fastställelse alltid ett sätt att utelämna andra betydelser. Som Laclau och Mouffe poängterar så är "en diskurs [...] reducering av möjligheter".³³ Ett sätt att minska antalet mångfacetterade betydelser till en (tillfällig) slutpunkt. Enligt nämnda författare pågår det en ständig *kamp* för att definiera och positionera det diskursiva innehållet i en viss given ram.³⁴ I denna kamp utkristalliserar sig snart en "vinnare" och en mängd "förlorare". Kampen är dock inte förlorad för alltid. Som tidigare nämnts så kan ett diskursivt innehåll aldrig definieras för all framtid. Annat innehåll och tvetydiga betydelser gör alltid försök att omkullkasta och omdefiniera diskursens innehåll.

Som en sista del i denna teoretiska genomgång är det nödvändigt att nämna lite mer om ovanstående kamp. I strävan att fixera språkets innebörd och definiera en händelse, sak, känsla på ett specifikt sätt är begreppet *makt* av central betydelse. För Laclau och Mouffe är makt inte något som innehas av någon speciell grupp i samhället. Makt definieras istället som den kraft som hela tiden ger den diskursiva kampen näring och en förutsättning för att överhuvudtaget definiera ett innehåll. Makt är producerande. Makten är kraften som gör en specifik diskurs begriplig. Men samtidigt som makt är en förutsättning för att definiera ett diskursivt innehåll, har dess förekomst även en funktion att avgränsa och sortera bort allt som *inte* passar in i den diskursiva ut-

---

³²Juridisk metodlära, a.a. s. 350.

³³Winter Jörgensen/Philips, a.a. s. 34.

³⁴Winter Jörgensen/Philips, a.a. s. 36.

formningen. En sådan uteslutningsprocess är också en del av maktens verklighet.³⁵

1.2.2 En diskursiv metod

Ett problem med att utgå från Laclau och Mauffes teoretiska ramverk är att det innehåller väldigt lite metodologisk vägledning. Detta är något som jag upplevt som en svårighet i arbetet med mitt empiriska material. Jag har försökt att lösa denna svårighet genom att låta min resultatredovisning präglas av ett stort mått av transparens. För mig har det varit viktigt att läsaren på ett enkelt och tydligt sätt ska kunna spåra varifrån jag finner stöd för min uppdelning och att exemplifiera mina slutsatser med antingen specifika citat, eller en tydlig hänvisning till en enskild dom. Det bör dock påpekas att de mönster som jag finner vid en närläsning av förvaltningsrättens domar utkristalliserats genom ett analytiskt arbete. Jag gör inga anspråk på att finna "rätt svar" på hur domstolen ska/bör/kan uttrycka och disponera sina domar. Min ambition är istället att lyfta fram vissa, enligt mig, bärande element som används för att fylla begreppet eller diskursen "ensamkommande barn" med ett innehåll, samt försöka synliggöra vad en sådan användning kan få för konsekvenser.³⁶

1.3 Ensamkommande barn som en diskursiv skapelse

Antal barn som kommer till Sverige utan någon vårdnadshavare har under de senaste tio åren ökat kraftigt. Sista oktober 2014 hade antalet ensamkommande barn som sökt asyl i Sverige vuxit till 5 820, från de 388 som anlände 2004.³⁷ I sin avhandling studerar Live Stretmo hur dessa barn formas och beskrivs i de handböcker och dokument som producerats av svenska och norska migrationsmyndigheter under åren 2000-2010. Vidare analyserar Stretmo hur det ensamkommande barnet uppfattas i en medial kontext och

---

³⁵Winter Jörgensen/ Philips, a.a. s. 44f.

³⁶Ett annat förhållningssätt hade varit svårt att förena med en socialkonstruktivistiska ide om "kunskap" jfr kap 1.2.1.

³⁷Jfr Migrationsverkets nyhetsbrev för november 2014:

<http://www.migrationsverket.se/download/18.20cfdbe014887632b911631/1415366889024/Aktuellt+om+november+2014.pdf>

hur denna bild kan skilja sig mot den "officiella" myndighetsbilden. I ett sista steg genomför Stretmo ett flertal intervjuer med socialsekreterare, lärare och annan yrkesverksam personal som kommer i kontakt med barnen på en mer vardaglig basis.³⁸

Som en utgångspunkt i hennes arbete finns en förförståelse om att begreppet eller epitetet "ensamkommande barn" inte endast är en juridisk, fyrkantig term utan en form som innehåller mer än den legala definitionen. I en ambition att fylla begreppet med ett mer specificerat innehåll sätts det alltid i relation till något annat. Ensamkommande barn relateras till verb som "offer", "beräknande", "självständig" och "överlevare". Samtidigt betonas andra faktorer som knyts ihop med den mer strukturella delen av migration. Smuggling, brustna familjeband, illegal migration är aspekter som ofta betonas i samtal kring migration och ensamkommande barn. Genom att *dekonstruera* (bryta ner) myndighets- och mediala texter vill Stretmo undersöka och analysera hur dessa aspekter hör ihop och på vilket sätt det påverkar diskursen "ensamkommande barn".³⁹ Stretmos avhandling har fungerat som en stor kunskaps- och idémässig källa i mitt arbete. Hennes resultat kan även användas som en naturlig ingång för en diskursiv analys av ensamkommande barns situation och position i Sverige. Därför följer nedanför en kort sammanfattning av hennes huvudsakliga resultat.

I min redogörelse kommer jag att fokusera på den bild som framkommer i de officiella texterna från olika myndigheter, samt att de tankar och bilder som framkommer i intervjuer med personal på skolor, HVB-hem och familjehem som har daglig kontakt med dessa barn.

1.3.1 Myndigheter

En tydlig distinktion i det material som Stretmo analyserat är att kategorisera *barnet* som något som står i motsatsförhållande till en vuxen individ. Barn

---

³⁸Stretmo, Live, *Governing the unaccompanied child – media, policy and practice*, Göteborgs universitet institutionen för sociologi och arbetsvetenskap 2014.

³⁹Stretmo, a.a. s. 82f.

som grupp ses per definition som mer sårbara än vuxna samtidigt som barnets beroendeställning i förhållande till en vuxen omvärld betonas. I en sådan kontext anses det *ensamma* barnet som än mer sårbart och barn som migrerar tillsammans med någon av dess vårdnadshavare anses befinna sig i en mer skyddad position. I denna bild av barnet ligger det alltså en föreställning om att barn i första hand har det bäst och tryggast hos dess biologiska föräldrar. Även om detta säkerligen ofta är fallet, så betonar Stretmo att en sådan bild av barn-föräldrar relationen ibland kan leda till slutsatser som inte alls är till barnets fördel. En otrygg och destruktiv miljö *inom* familjen kan mycket väl vara en av anledningarna till att barnet befinner sig på flykt. Detta är en aspekt som negligeras när barn och föräldrar beskrivs som en familjeenhet, vilket kan leda till att barnet återförs till en miljö som är direkt skadlig.⁴⁰

Att definiera barnet som just barn är tätt förknippat med en viss ålder. I Migrationsverket handläggning är barnets kronologiska ålder av central betydelse, då vissa åtgärder eller stöd endast ges då personen ifråga är under 18 år. Detta har medfört att en korrekt åldersbedömning av den unge anses ha största vikt för att personen i fråga inte ska få en "för lätt" väg in i Sverige/Norge.⁴¹

Barnets ålder har även relevans i förhållande till den grad av mognad och självständighet som kan förväntas av den unge. Som jag tidigare påpekat så ses barnet (i förhållande till en vuxen individ) som mer beroende av dess omgivning och beskrivs ofta som en passiv följeslagare i förhållande till föräldrar eller vårdnadshavare. Med åldern tillskrivs barnet dock en allt större grad

---

⁴⁰Stretmo, a.a. s. 136 f.

Ett konkret exempel på en sådan berättelse finns i UNHCR:s rapport *Children on the run – Unaccompanied children leaving Central America and Mexico and the need for international protection*, se <http://unhcrwashington.org/children>. Med stöd i barnens berättelser konstaterar rapportförfattarna att våld inom hemmet uppgavs som skäl till att fly mot USA i ca 20 % av fallen. Följande citat får illustrera ett av dessa barn: "My father would get mad at me and beat me all the time. Sometimes he would beat me with a belt every day. My mother couldn't really defend me because he would beat her, too." s. 28.

⁴¹Stretmo, a.a. s.137-148.

I Norge används biomedicinska verktyg såsom röntgen av skelett och olika tandprov för att avgöra åldern på den unge. I Sverige har liknanden metoder inte lika stor relevans, utan framförallt betonas vikten av utförlig ingående utredningssamtal i lägen där den unges ålder framstår som tveksam.

av mognad och självbestämmande som tonåring anses man ligga i ett gränsland mellan en vuxen, självständig, individ och barnets passiva roll. Synen på mognad blir därför central när bilden av barnet ska byggas upp. Äldre tonåringar tillskrivs aktivitet och självständighet i högre grad än yngre barn. Samtidigt som barnets självständighet tillskrivs större betydelse tillförs ytterligare en dimension till bilden av den unge; den strategiska ynglingen. I ett sådant sammanhang tillskrivs barnet en strategisk förmåga att på ett mer eller mindre utstuderat sätt, finna en möjlighet till uppehållstillstånd. Möjligheterna att lyckas anses generellt som större om personen i fråga är under 18 år och enligt bilden av den strategiska ynglingen ligger det därför i dennes intresse att ibland hävda att man är yngre än vad man i själva verket är.⁴²

1.3.2 Vårdgivare

Stretmos resultat visar på att flera olika bilder kan existera samtidigt. Från de yrkesverksamma vårdgivarna (socialsekreterare, HVB-personal, lärare) framkommer dels bilden av "det gyllene undantaget". I en sådan bild konstrueras barnen i kontrast till svenska barn med en problemfylld uppväxt bakom sig och anses i ljuset av dessa som särdeles artiga, respektfulla och väluppfostrade.⁴³ Barnen karaktäriseras som "överlevare" och tillerkänns en stor inre drivkraft av att "lyckas".⁴⁴ Samtidigt betonas barnens utpräglade mognad och självständighet som kopplas ihop med tidiga erfarenheter av yrkesarbete och att man redan från tidig ålder fått axla en roll som skiljer sig från en traditionell barnroll.⁴⁵

Förutom bilden av en driftig och målmedveten individ betonas barnens sårbarhet och psykiska välmående som särskilt utmärkande. Barnens psykiska hälsa (eller snarare ohälsa) är ett återkommande tema i Stretmos intervjuer. Fysiska åkommor (så som sömnsvårigheter) kopplas gärna ihop med en mental skörhet och utsatthet. Diskussioner kring barnets psykiska välmående

---

⁴²Stretmo, a.a. s. 148.

⁴³Stretmo, a.a. s.155 f.f.

⁴⁴Stretmo, a.a. s. 159f.

⁴⁵Stretmo, a.a. s. 161f.

aktualiserades även vid samtal med lärare, HVB-personal och socialarbetare och inte endast i samtal med vårdpersonal (ex: skolsköterska).⁴⁶

Denna bild kompletteras med att beskriva de ensamkommande barnen så som barn med olika uppenbara *brister*. Brist på utbildning, brist på uppfostran, svikande trygghetskänsla och bristande social färdighet är alla olika exempel på detta.⁴⁷ I relation till dessa upplevda brister finns även en bild av hur barnets kulturella miljö i dess hemland innebär svårigheter för den unge att anpassa sig till normer och värderingar som anses gälla i Sverige. I en sådan kontext finns tydliga förväntningar på hur barn med ett särskilt etniskt ursprung kan antas reagera och agera i en viss situation. Enligt Stretmo konstrueras barnen ofta till bärare av vissa idéer, förväntningar eller föreställningar. Dessa idéer kontrasteras sedan mot en fond av normer och värderingar som anses särskilt svenska och vars innehåll står i bjärt kontrast med de normer som barnet anses äga. Svårigheter antas uppstå i krocken här emellan, som barnet kan få svårt att hantera utan tydlig vägledning av personal och andra representanter från vuxenvärlden.⁴⁸ En föreställning om barnets etniska eller kulturella bakgrund tros även styra barnets framtida möjligheter på en arbetsmarknad. Framtidsutsikterna för dessa barn anses begränsat till yrken som passar barnets etniska och könsmissiga tillhörighet. Flickor knyts i större grad ihop med "hemmet" och "moderskap", medan pojkarnas möjligheter anses begränsade till att inbegripa jobb på pizzeria eller "annan mindre restaurang".⁴⁹

Enligt Stretmo finns det en tydlig bild av att ensamkommande pojkar beskrivs på ett sätt (aktiv, stökig) medan ensamkommande flickor beskrivs annorlunda

---

⁴⁶Stretmo, a.a. s. 162-169.

Inte sällan kopplades det psykiska välmående ihop med den juridiska prövningen av barnets asylansökan och personal beskriver sig ofta som passiva åskådare av en lottdragning. Detta beskriver en känsla av att det juridiska systemet präglas av ett stort mått av tillfällighet, där utgången alltid framstår som oviss.

⁴⁷Stretmo a.a. s. 169-188.

⁴⁸Stretmo, a.a. s. 181-190.

⁴⁹Stretmo, a.a. s. 175.

(passiv, undergiven). Ett normativt antagande är dock att begreppet "ensamkommande barn" är synonymt med en pojke.⁵⁰

1.3.3 Sammanfattning

Med utgångspunkt i Stretmos undersökning kan det konstateras att olika bilder existerar sida vid sida i kontakten med ensamkommande barn. Dessa bilder definierar barnet och dess handlingar med ett visst innehåll och med ett visst syfte. De hjälper också till att motivera olika former av åtgärder som rör barnet. I den kulturella krocken mellan det "svenska" och det "andra" betonas i högre grad vikten av att sätta gränser och att aktivt vägleda barnet till att agera svenskt.⁵¹ Vidare kan Stretmo notera att åtgärder som syftar till att stötta och väga upp för de brister som barnet anses lida inom olika områden, ofta motiveras utifrån en viss föreställning kring barnets tidigare erfarenheter. En sådan föreställning har inte sällan sin grund i generella antaganden kring barnets kön, etnicitet eller tidigare kulturella miljö. Liknande föreställningar blir avgörande i dels valet av lämpliga stödåtgärder, men påverkar även hur personalen ser på möjligheterna för den unga att lyckas i framtiden. I intervjuer framstår det som viktigt att barnet får en rimlig uppfattning om dess framtidsutsikter. Lärare och personal på HVB-hem anser det som angeläget att "öppna ögonen" för dessa barn och få dem att inse att vägen mot ett specifikt mål kan vara mycket lång och kantas av många motgångar.⁵² Personalens position som vuxen, yrkeskunnig och väl etablerad i det svenska samhället bidrar till att skapa tyngd och relevans kring dess åsikt om barnet framtida möjligheter. Inblandad personal har således ett mycket stort utrymme och makt att identifiera och definiera en rimlig framtidsutsikt för barnet.⁵³

---

⁵⁰Detta kan ha sin förklaring i det faktum att det främst är pojkar som kommer till Sverige utan sällskap av någon vårdnadshavare jfr Migrationsverkets nyhetsbrev för november 2014 <http://www.migrationsverket.se/download/18.20cfdbe014887632b911631/1415366889024/Aktuellt+om+november+2014.pdf>

⁵¹Stretmo, a.a. s. 200ff. och 214f.

⁵²Stretmo, a.a. s. 192-199.

⁵³Stretmo, a.a. s.220.

1.4 Forskningsläge

Barnet i den juridiska processen är ett ämne som fått allt större uppmärksamhet under de senaste 20 åren.⁵⁴ I och med att betydelsen och innehållet i FN:s barnkonvention fått en större inverkan på de juridiska ramverken under 1990-talet så har antalet vetenskapliga artiklar och böcker som berör dess kärnområde, förbud mot diskriminering (art 2), principen om barnets bästa (art 3), rätten till liv och utveckling (art 6), samt barnets rätt att framföra dess egna åsikter (art 12), vuxit.⁵⁵ Anna Singers vidareutveckling av *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle* är det tydligaste exemplet på en sådan utveckling. I nämnda verk ges en genomlysande bild av principen om barnets bästa inom ett flertal olika rättsliga områden, så väl civilrätt och straffrätt som renodlad socialrätt. Ett verk som i första hand koncentrerat sig på barnet i en LVU-process är Titti Mattsons avhandling *Barnet och rättsprocessen – Rättssäkerhet, integritetsskydd, och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Mattsson menar att större fokus på *barnet* i den juridiska processen framförallt utmärks av att samhället lokaliserat och formulerat barnets *behov*. En sådan formulering tar sin utgångspunkt i de föreställningar som barnets omgivning har kring dess behov medan de funderingar och åsikter som barnet själv ger uttryck för får en undanskymd betydelse.

Vidare bör nämnas Anna Kaldals avhandling som analyserar hur den *risk* och de riskbedömningar som ofta ligger till grund i domstolens bedömning (aktuellt både i vårdnads- och LVU-mål) hanteras av domstolen. Även Pernilla Leviners avhandling behandlar barnets position i social- och samhällelig barnavård, men fokuserar framförallt på dess kontakt med socialtjänsten.⁵⁶ Barnets civilrättsliga status och juridiska position uppmärksammas i Johanna Schiratzkis *Barnrättens grunder*. Schiratzki karakteriserar det sena 1900-talet som tiden för födelsen av *barnrätten* som ett självständigt juridiskt område. Schi-

---

⁵⁴Som ett exempel så ger en sökning på begreppen "barn" med ämnesord "juridik" i LOVISA 251 träffar i december 2014 och ingen av titlarna är äldre än 7 år.

⁵⁵Att just dessa fyra artiklar skulle utgöra konventionens kärnområde bekräftas i Prop. 2005/06:46, s. 9 f.

⁵⁶Kaldal, Anna, *Parallella processer – En rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål*, Stockholm 2010, Leviner, Pernilla, *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*, Stockholm 2011.

ratzki menar att nämnda område kan sägas fylla tre viktiga funktioner.⁵⁷ För det första så innehåller området barnrätt styrande och normerande regler kring hur barnet som självständigt subjekt bör betraktas i olika situationer. Som ett exempel så fastställer FB att barnet som huvudregel inte självständigt kan ingå och sluta avtal utan samtycke från vårdnadshavaren.⁵⁸ För det andra så fyller samhällets barnrättsliga regler en tvistelösande funktion. Det mest uppenbara exemplet på detta är de tillfällen då barnets föräldrar lever separerade och är oense om på vilket sätt barnets dagliga omvårdnad ska fördelas. Vid sådana tillfällen kan en domstol avgöra frågor kring vårdnad, boende eller umgänge.⁵⁹ För det tredje så finns tillfällen när barnet anses vara i behov av skydd beroende på faktorer hos barnet själv eller i dess omgivning. Min uppsats behandlar tillfällen när barnrätten fyller en sådan funktion, närmare bestämt de tillfällen då samhället, i strid mot barnets eller dess föräldrars vilja, anser att olika former av insatser är nödvändiga för att undvika en utveckling som riskerar barnets framtida välmående.

Barnet i en rättslig kontext är således inget nyutforskat område. På annat sätt förhåller det sig dock för de barn som jag särskilt fokuserar på. Faktum är att jag finner få titlar som berör det ensamkommande barnets kontakt med rättsväsendet. Det går visserligen att argumentera för att en sådan diskussion kan tänkas rymmas inom någon av ovanstående titlar som har ett utpräglat barnperspektiv, men faktum kvarstår att svensk, rättsvetenskaplig litteratur med fokus på det ensamkommande barnets situation är något av en bristvara. De titlar som finns berör i första hand barnets ansökan om uppehållstillstånd och de processuella och materiella regler som hör till denna process. Eva Nilssons *Barn i rättens gränsland – Om barnperspektiv vid prövning om uppehållstillstånd* är ett sådant exempel. Dess syften faller dock utanför mitt område och berörs därför inte i någon större omfattning. Men mig veterligen så har det ensamkommande barnets kontakt med rättsväsendet med anledning av en LVU-ansökan inte genererat någon rättsvetenskaplig litteratur eller artiklar. Det ensamkommande barnet har dock uppmärksammats inom andra områ-

---

⁵⁷ Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*, Lund 2014, s. 11 f.

⁵⁸ 9:6-7§ FB.

⁵⁹ 6:5, 6:15-15a§ FB.

den. Inför ny lagstiftningsåtgärder 2005 (SFS 2005:429), 2006 (SFS 2006:177) och 2014 (SFS 2013:755) utfördes ett visst utredningsarbete.⁶⁰

Ur ett internationellt perspektiv utgör både Charles Watters och Kjetil Eides forskning några av de mer flitigt refererade ramverken som berör hur det ensamkommande barnet påverkas och präglas av olika faktorer som berör dess uppbrott, flykt och ankomst till Europa. Både Watters och Eide poängterar behovet av att nyansera och problematisera bilden av det ensamkommande barnet. Det är centralt för barnets framtida välmående att ansvariga myndigheter utgår från relevant kunskap och en stor öppenhet inför den mångfacetterade problembild som ensam migrerande barn uppvisar. Att behandla ensamkommande barn som en homogen grupp med liknande problem och upplevelser i bagaget riskerar att sätta krokben för en positiv utveckling av barnets framtid i en helt ny och främmande kontext.

1.5 Material

Mitt empiriska material utgår från de sökningar jag genomfört i InfoTorgs rättsbank. En sådan sökning ger mig möjlighet att få träffar på alla avgöranden från Sveriges samtliga förvaltningsrätter sedan 2013. En sökning på begreppen "God man" tillsammans med "LVU" gav i september 2014 86 stycken träffar. En snabb genomläsning av träffbilden gav vid handen att 42 av dessa 86 träffar behandlade ett LVU-ärenden där socialtjänstens ansökan gällde ett barn som anlänt till Sverige utan någon av dess vårdnadshavare. Dessa 42 domar utgör grunden i min empiriska undersökning. Då min undersökande del snarare har en kvalitativ utgångspunkt än en kvantitativ, är frågan om materialets fullständighet av underordnad betydelse. Enligt min egen uppfattning skulle jag dock vilja hävda att de domar som ingår i min undersökning utgör samtliga LVU-ansökningar avseende den undersökta målgruppen under 2013 och fram till september 2014.

---

⁶⁰Jfr Ds 2004:54, SOU 2011:64 och SOU 2003:51.

All text i mina domar kommer att ingå i min diskursiva analys. Det är således inte bara domstolens domskäl som kommer att analyseras, utan även övriga delar i domen (så som sammanfattningen av socialtjänstens utredning, redogörelse för vittnesmål under den muntliga förhandlingen). En sådan utgångspunkt gynnar uppsatsens syften och frågeställningar på ett mer adekvat sätt än om endast domstolens angivna domskäl skulle utgöra det undersökta materialet.

De barn som ingår i min undersökning faller alla in under det juridiska begreppet "ensamkommande barn". Enligt lagtexten så ska alla barn som är

"under 18 år [...] vid ankomsten till Sverige [och] är skilda från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, eller som efter ankomsten står utan sådan ställföreträdare"⁶¹

att anses som ensamkommande barn. En sådan definition tangerar UNHCR:s begrepp "unaccompanied child"⁶² och är således både nationellt och internationellt vedertaget.

Eftersom mina frågeställningar inte har en rättsdogmatisk utgångspunkt utan snarare en rättssociologisk prägel anser jag det som befogat att analysera domar från underrätter. Min text gör inte anspråk på att belysa gällande rätt inom svensk tvångsvårdslagstiftning utan vill istället belysa en mer vardaglig variant av dess tillämpning. I mina ögon syftar ämnet rättssociologi att beskriva och analysera hur juridiska normer fungerar och verkar i en samhälllig kontext, utan anspråk och bundenhet till en juridisk rättskällehierarki. Min ambition är att på liknande vis beskriva och analysera det vardagsnära domstolsarbete som sker i svenska förvaltningsrätter.

---

⁶¹§ 5st Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

⁶²Vilket inbegriper "any child under the age of 18 who has been separated from both parents and other relatives and [is] not being cared for by an adult who, by law or custom, is responsible for doing so" jfr *Children on the run*, a.a. s. 2 med hänvisning.

Mitt empiriska material utgör dock bara *en* del av min undersökning. Som en central uppgift i mitt arbete har det även ingått att sätta detta material i ett större sammanhang. Detta innebär att både redogörelsen för gällande rätt och redogörelsen av historisk och nutida erfarenheter av migration och ensamkommande barn, spelar en avgörande roll för att uppfylla uppsatsen syften och frågeställningar. Möjligheten att genomföra och beskriva en diskursiv analys av mitt empiriska material är, enligt mig, beroende av en sådan beskrivning. Av samma anledning är längden på uppsatsen därför väl tilltagen, något som dock är nödvändigt för att kunna beskriva och argumentera kring mina frågeställningar på ett så nyanserat och mångfasetterat sätt som möjligt.

1.6 Avgränsningar

Det är *barnet* i mitt empiriska material som har fått spela huvudrollen i min text. Som jag nämnt ovan krävs dock att barnets situation sätts i en historisk, samhällelig och juridisk kontext. Detta är enligt mig nödvändigt för att kunna analysera och reflektera över de resultat som mitt empiriska material visar. Mina två första kapitel är tänkta att fylla en sådan funktion. Jag bör dock redan nu påpeka att dessa kapitel inte utger sig för att vara uttömmande. För det första är en sådan ansats en praktisk omöjlighet inom ramen för ett examensarbete och för det andra skulle ett allt för omfattande bakgrundskapitel riskera att tappa bort läsaren i ett virrvarr av samhällsvetenskapliga, sociologiska och psykologiska termer och forskningsresultat. Även om mina syften och frågeställningar, i någon mån, faller utanför en inomrättslig kontext, så är det dock en uppsats i ämnet juridik som jag skriver.

Även mina rent rättsdogmatiska delar har avgränsats till att behandla de materiella förutsättningarna för exempelvis uppehållstillstånd, tvångsvård eller vård enligt SoL. Regleringarnas processuella aspekter spelar därför en underordnad roll och berörs endast sporadiskt.

1.7 Disposition

Efter detta inledande kapitel kommer jag börja med att redogöra för och problematisera historiska och nutida erfarenheter av migration och ensam barn. Jag kommer även att teckna den juridiska bilden av dagens mottagande av ensamkommande barn eftersom detta ansvar är uppdelat på flera olika aktörer i samhället. Vidare kommer jag ge en översiktlig bild av den svenska asylmottagningen och dess juridiska regelverk.

I mitt tredje kapitel är det den samhällsstyrda och allmänna barnavården som får stå i centrum. Uppkomsten av en svensk välfärdsstat under 1900-talet har givit stora effekter på dess utformande och dess tillämpning är i allra högsta grad aktuell vid de tillfällen då ett barn kommer till Sverige utan någon av dess vårdnadshavare. I detta kapitel kommer jag framförallt att diskutera och analysera förutsättningarna för samhället att bevilja vård och stödinsatser för den unge med tvång. Dessa förutsättningar ser likadana ut, oavsett barnets bakgrund och utgör alltså grunden för domstolens prövning i mitt empiriska material. I denna del kommer jag redogöra för centrala rekvisit och överväganden vid tillämpning av LVU.

I mitt fjärde kapitel är det dags att dyka ner i en praktisk tillämpning, där domens utformning och innehåll kommer att detaljgranskas och analyseras.

Avslutande kapitel bör närmast ses som en sammanfattande analys, där trådar knyts ihop och utvecklas och där summan av mitt arbete kokas ner till ett antal konkreta iakttagelser och uppmaningar kring de specifika problem och svårigheter som följer med domstolens och socialtjänstens arbete kring ensamkommande barns rätt och möjlighet till vård- och samhällelig omsorg.

2 Ensamma barn i Sverige

”Mai trängde sig fram genom rasmassorna av likgiltiga kroppar och rusade ut till sin mor. Hon stod där och andades häftigt och insåg plötsligt vidden av deras avsked. Hennes mor frågade om hon hade kvar pengarna. Ja. Kom ihåg att inte låta någon se dem. Ja. Hennes mor log förstrött, lade handen på Mais huvud och lät den glida ner samtidigt som hon drog fingrarna genom hennes hår.”⁶³

Mais avsked på en stökig busstation någonstans i Vietnam innebär starten på en flykt. En flykt från fattigdom, från hopplöshet. En flykt mot något annat, något annorlunda, något bättre. Nam Le beskriver i sin novell *Båten* upplevelser, känslor och tankar hos ett av de tusentals ensamma barn som för tillfället befinner sig på flykt. Mitt inledande kapitel är tänkt att beskriva dessa barns verklighet och erfarenheter. En sådan beskrivning kommer att försöka sätta de enskilda barnen i en större kontext.

Jag tänker börja med en tillbakablick med syfte att måla en bild av hur barns erfarenhet av migration gestaltat sig i ett historiskt sammanhang. Barn som av olika anledningar bryter upp från sin vardag och söker något annat är inte något nytt fenomen. Dessa barns resor har under lång tid varit en del av en mycket större, global migrationsprocess. Vidare kommer jag att redogöra hur denna process ser ut idag och då med särskilt fokus på Sveriges mottagande av ensamkommande barn under 2010-talet. Som en tredje del ska jag kort ge en översiktlig bild av vad som väntar dessa barn vid en ankomst till Sverige. Flera myndigheter är nämligen involverade vid mottagandet av barn som anländer till Sverige utan någon vårdnadshavare eller annan närstående. Avslutningsvis kommer jag redogöra för de juridiska regelverk som styr Migrationsverkets och förvaltningsrättens handläggning av barnets legala status som flykting, en

---

⁶³Le, Nam, *Båten*, Stockholm 2010, s. 236 f.

handläggning som i mångt och mycket kommer att styra barnets fortsatta liv i Sverige. Denna del kommer framförallt att behandla de delar i UtL som särskilt betonar barnets särställning i den juridiska processen.

2.1 Migration och ensam barn

Ensam barn på flykt har länge förekommit som en del av ett större migrationsmönster. Under 1800- och det tidiga 1900-talet emigrerade miljontals människor till Nordamerika i hopp om att söka sig en bättre framtid. Uppemot 75 % av dessa emigranter kom från stater i Europa och under migrationens kulmen tjugo dubblades USA:s befolkning inom loppet av några decennier.⁶⁴ Som en del av denna enorma folkomflyttning finns även spår av barn som själva färdas den långa resan över Atlanten.⁶⁵ Även svenska bönder och arbetare sökte sig över Atlanten under den här tiden. Närapå 25 % av Sverige dåvarande befolkning (1,2 miljoner människor) sökte lyckan i Amerika och bland dessa utgjorde ungdomar mellan 15-19 år hela 20 %. Flera av dessa reste utan att ha sällskap av någon vårdnadshavare eller nära anhörig.⁶⁶

Ovanstående beskrivning utgör ett historiskt exempel på hur barn och vuxna valde att söka sig bort *från* Sverige. Men det finns även mer närliggande exempel på hur barn och unga söker sig *till* Sverige. Under andra världskriget utgjorde de finska "krigsbarnen" ett tydligt exempel på detta. Sovjets krigsförklaring mot Finland under hösten 1939 innebar starten på en process som skulle innebära att ca 70 000 finländska barn flyttade till Sverige. Till skillnad från de svenska Amerika-migranterna flyttade majoriteten av dessa barn dock tillbaka till Finland efter krigets slut. Endast ett tusental stannade kvar hos sina fosterföräldrar i Sverige.⁶⁷ Andra världskriget är annars ett bra exempel

---

⁶⁴Magnusson, Thomas, *Europa i världen ca 1700-1900 – Revolution och nationalism*, Stockholm 2003, s. 245.

⁶⁵Brunnberg, Elinor, Borg, Rose-Marie, Fridström, Camilla, *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*, Lund 2011, s. 39. Författarna nämner att en av de första beskrivningarna av ett sådant barn härstammar så långt tillbaka som 1830-talet.

⁶⁶*Barndom och migration* (red. Maren Bak/Kerstin von Brömssen), Umeå 2013, s. 14.

⁶⁷Hessle, Marie, *Ensamkommande men inte ensamma. Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingsbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*, Stockholm 2009, s. 11 f.

på hur krig och militära konflikter bidrar till att tvinga människor bort från sina hem i hopp om att finna något annat. Den judiska befolkningens fruktansvärda öde under 1930- och -40-talet tvingande miljontals människor på flykt undan de nazistiska och fascistiska regimerna i Central- och Sydeuropa. Några av dessa flyktingar var barn som kom till Sverige i s.k. "kindertransport". Denna möjlighet till fristad var strikt reglerade och endast ett fåtal barn erbjöds denna möjlighet (ca 500 barn kom till Sverige). I de nazist-ockuperade områdena överlevde ca 11%⁶⁸ av alla judiska barn och sentida redogörelser av denna tid sätter stora frågetecken kring det svenska agerandet under krigets inledande skede.⁶⁹ Ett mer närliggande historiskt exempel är de konflikter som under 1990-talet utkämpades på Balkan. Situationen i det gamla Jugoslavien innebar att allt fler ensamma barn flydde till Sverige. 1992 var antalet, ca 1 500, mer än dubbelt så stort än tidigare år.⁷⁰

2.1.1 Migration och folkrätt

Det är endast svenska medborgare som har en oinskränkt rätt att vistas i Sverige.⁷¹ Den som inte är svensk medborgare benämns i lagtext som *utlänning* och är som utgångspunkt beroende av ett visum för att kunna komma innanför Sveriges gränser.⁷² Som synes präglas det svenska samhället av regler och riktlinjer som strävar efter att kategorisera och placera in individer i rätt fack, med en korrekt tillhörande statusmarkering. Det kan här vara värt att påminna att så inte alltid har varit fallet. Regler som begränsar utländska medborgares möjlighet att resa in i Sverige har framförallt vuxit fram under 1900-talet.⁷³ Den ökade fokuset på en rättsligt reglerad migration kan enligt doktrin tolkas som ett uttryck för den folkrättsliga tanken om varje stats oin-

---

⁶⁸Hessle, a.a. s. 10 f.

För en närgående och fantastiskt gripande skildring av en av dessa familjers öde rekommenderas varmt *Och i Wienerwald står träden kvar* av Elisabeth Åsbrink (2012).

⁶⁹Johansson, Alf W, *Den nazistiska utmaningen – Aspekter på andra världskriget*, Stockholm 2006, s. 253-257.

⁷⁰Andersson, Hans E, Björnberg, Ulla, Eastmond, Marita, *Mellan det förflutna och framtiden. Asylsökandes barns välfärd, hälsa och välbefinnande*, Göteborgs universitet 2010, s. 11.

⁷¹RF 2:7§

⁷²UtL 2:3§ Till detta krav finns givetvis en mängd undantag, varav den fria rörligheten inom den europeiska unionen utgör ett av de tydligaste.

⁷³*Barndom och migration* (red. Maren Bak/Kerstin von Brömssen), Umeå 2013, s. 48 f.f.

skränkta suveränitet. En stat ska kunna, enligt gängse folkrättsliga normer, själva kunna styra över dess territorium och över vem eller vilka personer som har en rätt att befinna sig där.⁷⁴

Till denna bild ska ställas den universella rätt som varje enskild individ har att söka en fristad undan förföljelse på grund av dennes ras, nationalitet, religion, politisk eller social tillhörighet. En möjlighet fastslagen i bindande, internationella konventioner.⁷⁵ Denna rätt sträcker sig dock endast till att kunna *söka* en fristad. Enskilda stater har ingen skyldighet att aktivt erbjuda skydd åt individer som kan anses falla under den folkrättsliga definitionen av flykting. Tvärtom visar erfarenhet att stater kan göra väldigt mycket för att personer på flykt inte ska kunna ta sig till exempelvis Europa. Under lång tid har journalister, aktivister och politiker påtalat bristen på legala vägar in i Europa och att denna brist gör att människor istället finner sig själva i händerna på människosmugglare.⁷⁶

2.2 Nutida erfarenheter

Under 2000-talet har det skett en konstant ökning av antalet ensamkommande barn som når Sveriges gränser. 2004 beräknade Migrationsverket att 388 barn anlände till Sverige utan någon vårdnadshavare eller annan vuxen person som kunde anses sörja för barnets välbefinnande. 2014 hade antalet barn hittills (oktober) vuxit till 5 820.⁷⁷ Av de inkomna ansökningarna under 2014 så kommer störst antal barn från Eritrea och Afghanistan. Andra stora ursprungsländer är Syrien och Somalia. Drygt 75 % av barnen hade vid sin

---

⁷⁴Folkrätten i ett nötskal (red. Ulf Linderfalk), Lund 2012, s.181-188.

⁷⁵Jfr art 1 1951-års flyktingkonvention och även art 18 i EU:s rättighetsstadga. FN:s flyktingkonvention har även lagts till grund för de nationella bestämmelserna om flyktingstatus som återfinns i Utl.

⁷⁶I en sådan kontext är begreppet "race to the bottom" något som återkommer från både politiker, journalister och aktivister. I begreppet innebär att flera Europeiska länder, i sin strävan att undvika större grupper med asylsökande inom just sitt eget lands gränser, vaktar varandra likt hökar. "Det gäller att vara lite mer restriktiv än grannländerna – vilket skapar en nedåtgående spiral som av elaka tungor i Bryssel alltså fått ett namn: *race to the bottom*" Qviström, David, *Nyttiga människor*, Stockholm 2014, s. 299 f.

⁷⁷<http://www.migrationsverket.se/download/18.20cfdbe014887632b911631/1415366889024/Aktuellt+om+november+2014.pdf>

ankomst till Sverige hunnit fylla 15 år och bara 9 % var under 12 år gamla. Bland dessa barn är den övervägande majoriteten pojkar (80 % 2014). De flickor som kommer till Sverige har företrädesvis sitt ursprung i Somalia eller Eritrea.⁷⁸

Ur statistiken växer det således upp en bild av det ensam migrerande barnet så som varande en pojke, 16-18 år gammal som företrädesvis kommer ifrån Afghanistan, Eritrea, Syrien eller Somalia. Denna bild stämmer väl överens med den som relevant forskning ger vid handen. Även om barnens ursprungsland kan variera över tid så är det ensamkommande barnet allt som ofta synonymt med en pojke som är äldre än 16 år.⁷⁹ Alla dessa barn bär var och en på en egen historia om varför de befinner sig på flykt. Gruppen ensamkommande barn är i detta avseende en synnerligen heterogen grupp, där erfarenheter och tankar kring flykten och uppbrottet från hemlandet skiljer sig åt från person till person. Den brittiska migrationsforskare Charles Watters menar att flera olika faktorer, verksamma på flera nivåer, sammanstrålar i sökandet efter anledningar och orsaker till migration. För den enskilda individen (mikro-nivå) så relateras anledningen till flykt inte sällan till närliggande, traumatiska händelser. Hot eller upplevelser av grovt och dödligt våld, omfattande och strukturerad diskriminering kan för den enskilda familjen fungera som faktorer som utlöser en flykt. Men dessa faktorer måste enligt Watters ses i ljuset av den övergripande politiska och ekonomiska situationen i området (makro-nivå).⁸⁰

Orsaksförklaringar till de enskilda barnens flykt måste således sökas på flera olika nivåer i ett samhälle. Förklaringar står att finna både hos det enskilda barnet *och* på en mer övergripande, politisk nivå. När och på vilket sätt flykten tar sin början skiljer sig också åt från barn till barn. Ketil Eide lokaliserar i sin forskning tre olika sätt på vilket flykten kan ta sin börja: motvillig, frivillig eller kaotisk. I några fall kan barnet själv vara den som är drivande i processen,

---

⁷⁸Jfr *Migrationsverkets arbete med ensamkommande barn*, hämtad från <http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-ensamkommande-barn-och-ungdomar.html> 2 december 2014 14:30.

⁷⁹*Barn på flukt. Psykosocialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (red. Ketil Eide), Oslo 2012, s. 20f.

⁸⁰*Barn på flukt.*, a.a. s. 50f.

medan andra fall kan innehålla en mer eller mindre påtvingad förväntan från barnets föräldrar om att söka sig en bättre framtid i Europa eller Nordamerika.⁸¹ I en svensk intervjustudie från 2012 så ger pojken Minas följande förklaring till varför flykten skedde:

”Mina föräldrar var rädda om mig. Jag har kommit hit för att mina föräldrar har varit rädda om mig, för att det var fara för mitt liv i Irak. Eftersom jag är enda barnet så var dom extra rädda att det skulle hända mig någont.”⁸²

Vid andra tillfällen kan flykten vara betydligt mer ostrukturerad och kaotisk. I Eides forskning framkommer exempelvis, i intervju med en då 11-årig pojke, en beskrivning av en mer kaotiskt och slumpartad start på barnets flykt:

”Onkel hadde tenkt å ta med familien sin, ta med tanta mi. Det ble det ikke noe av, vi ble avslørt av kystvakten da vi kom naermere land for å hente familien til skipperen og tanta mi. Vi ble oppdaga, og de skjöt med gevaer mot oss. Vi måtte flykte med en gang uten å ta med familiene”⁸³

Ovanstående berättelse pekar på att starten av en flykt kan präglas av ett stort mått av tillfälliga och oförutsedda händelser, vilka i detta fall medförde att den då 11-åriga pojken tvingades genomföra sin resa ensam i sällskap av en morbror, tvärtemot familjens ursprungliga plan. Det är alltså omöjligt att, på ett generellt plan, fastställa *vissa* faktorer eller förutsättningar som alltid föregår det enskilda barnets flykt. Ekonomisk förmåga, individuella förutsättningar, planering och tur påverkar alla hur framtiden för barnet gestaltar sig.

---

⁸¹*Barn på flukt*, a.a. s. 24.

⁸²*Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*, FoU rapport 2012:1, Stockholm 2012, s. 37.

⁸³*Barn på flukt*, a.a. s. 25.

2.3 Det svenska mottagandet

Sedan 2006 är det de svenska kommunerna som har det övergripande ansvaret för att tillgodose de grundläggande ekonomiska och sociala behoven för de barn som kommer ensamma till Sverige.⁸⁴ Denna skyldighet är inom svensk socialrätt likvärdig oavsett om barnet i fråga är svensk medborgare, har uppehållstillstånd eller befinner sig i Sverige illegalt.⁸⁵ Barnets grundläggande och akuta behov av vård och omsorg kan inte nekas på grund av barnets juridiska status. En sådan tillämpning skulle strida mot både lagens ordalydelse och barnkonventionens syfte och mål.⁸⁶ Däremot kan stater tillåtas anpassa detta stöd i de fall då barnet saknar tillstånd att befinna sig i Sverige. En sådan anpassning har ansetts rymmas inom barnkonventionens bestämmelser och kan innebära att åtgärder till förmån för barnet kan begränsas i tid och omfattning till att koncentrera sig på barnets mest akuta behov, samt att rikta åtgärderna och stödet mot en framtida avvisning.⁸⁷

När barnet först anländer till Sverige är det dock initialt Migrationsverkets uppgift att *anvisa* barnet till en kommun som därefter ska bära det huvudsakliga ansvaret för barnets vardag. Sedan lagändring 1 januari 2014 finns det inte längre någon möjlighet för kommunerna att neka en anvisning från Migrationsverket. Enligt regeringen är en snabb anvisning det bästa för det enskilda barnet och långa väntetider och många uppbrott för omförflyttningar anses vara till stor skada för barnets utveckling. Anvisningar bör dock i första hand koncentreras till de kommuner som slutit särskilda avtal med Migrationsverket, då dessa anses mer förberedda för att ta emot barnet på bästa sätt.⁸⁸ Den anvisade kommunen har därefter rätt att få vissa kostnader kring

---

⁸⁴3§ Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl., här efter förkortad LMA.

⁸⁵jfr 2:1, 4:1§§ SoL och även 6:1§ FB om alla barns rätt "till omvårdnad, trygghet och en god fostran". Se även FN:s barnkonvention

⁸⁶Jfr art 2 Barnkonventionen, samt Prop. 2005/06:46, s. 9f.

⁸⁷Prop. 1997/98:182, s. 12.

⁸⁸Prop. 2012/13:162, s. 19 f. Men avtal är som sagt ingen nödvändighet för en anvisning. Hård kritik framfördes av flera remissinstanser (framförallt SKL) om att en sådan ordning strider mot den kommunala självbestämmanderätten. Regeringen menar dock att det allmänna intresset av att mottagningen av ensamkommande barn fungerar på ett bra sätt överväger kommunernas rätt till självbestämmande. Som starkast argument för sin ståndpunkt hänvisar regeringen till de ansatser som gjorts under flera års tid för att få fler kommuner att teckna avtal med Migrationsverket. Denna strävan anses inte ha fallit tillräckligt väl ut, varför en

barnets vistelse täckta av statliga medel. Exempelvis har kommunen rätt att få vårdinsatser, vare sig de genomförs med hjälp av SoL eller LVU, ersatta av staten.⁸⁹

Kommuners ansvar för ensamkommande barn innebär i första hand att de ska ordna med boende, men även bedöma om annat stöd eller hjälp kan komma ifråga.⁹⁰ Barnet ska även tilldelas en god man, som ska "ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter".⁹¹ Den person som utses till god man har därför en central funktion för barnets välbefinnande och dess krav kan jämföras med de som traditionellt sett är för barnets vårdnadshavare att uppfylla. Detta innebär att den gode mannen ska ha god insyn i barnets vardag och vara ett stöd och under den period som barnets ansökan om uppehållstillstånd prövas.⁹²

En av anledningarna till att 2006 flytta över tydliga ansvarsområden från Migrationsverket till landets kommuner var att säkerställa att föräldrabalkens och SoL:s regelverk användes på ett likvärdigt sätt för *samtliga* barn i Sverige (den s.k. normaliseringsprincipen).⁹³ Enligt förarbetena till 1980-års socialtjänstlag⁹⁴ bör normaliseringsprincipen räknas till en av de mest vägledande inom socialtjänstens arbete. Tanken bakom detta är att socialt arbete ska utformas och planeras på ett sätt så att åtgärder, i så liten utsträckning som

---

förändrad lagstiftning anses nödvändig. Tidigare gällde principen att anvisning till kommuner utan något anvisningsavtal endast kunde ske om det ansågs föreligga *särskilda skäl*, jfr s. 21 f. 1 november 2014 hade 288 kommuner tecknat en överenskommelse med Migrationsverket om att ta emot anvisade barn. Enligt Migrationsverkets egna beräkningar räcker dock inte antalet platser för att täcka det behov som finns och kommer, med start under hösten 2014, att anvisa kommunerna enligt en rullande turordning utifrån dess storlek (från störst till minst, med start i Stockholm). Jfr Migrationsverkets nyhetsbrev för november, a.a.
⁸⁹21§ Förordning (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m. Kommunen får även ersättning för att hålla boendeplatser öppna för anvisning samt dess kostnader för barnets gode man, jfr 30-31§§ Förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar.

⁹⁰Jfr 3§ 2st LMA och 11:1§ SoL. Jfr även Prop.2012/13:162 som betonar kommunens skyldighet att utreda barnets behov, s. 9.

⁹¹2§ Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

⁹²Prop. 2004/05:136, s. 29 f. Den gode mannens roll för ensamkommande barn har gjort mer vittgående en vad som traditionellt brukar åläggas en god man som utnämns genom sedvanliga regler i FB, jfr s. 29.

⁹³Prop. 2005/06:46, s. 41.

⁹⁴SFS 1980:620.

möjligt, ska upplevas som ett utpekande och stigmatisering av det enskilda barnets situation. En konsekvens av detta är att vård utanför hemmet, som utgångspunkt, bör ske inom ramen för ett familjehem. En sådan lösning anses som minst skadligt för barnet, med beaktande av ovanstående princip.⁹⁵ Barnets vardag bör även präglas av en öppenhet och tillgänglighet mot dess omgivning och vardagliga sysselsättningar såsom utövande av någon fritidsaktivitet eller engagemang i någon ideell förening, bör hållas tillgängliga även för placerade barn.⁹⁶

Familjehem är också den vanligaste placeringsformen när socialtjänsten beslutar om en boendeinsats enligt SoL eller LVU. Statistik från 2011 visar att 67 % av de barn som varje år blir aktuellt för vårdinsats utanför hemmet placeras i ett enskilt familjehem.⁹⁷ En sådan placering innebär att ett familjehem, mot viss ersättning, erbjuder sig att vårda barnet inom hemmets fyra väggar.⁹⁸

2.3.1 Ensamkommande barns boende

För ensamkommande barn är placering i familjehem dock ett undantag, den absoluta majoriteten placeras oftast inom ett s.k. HVB-hem (Hem för vård och boende).⁹⁹ Dessa drivs generellt i större skala, med en yrkesmässig inriktning. På ett sådant boende bor generellt ett tiotal ungdomar tillsammans med anställd personal. Flera HVB-hem har under de senaste åren specialiserat sig på just ensamkommande barn, vilka då erbjuder en verksamhet som är anpassad för de problem och utmaningar som anses särskilt utmärkande för just dessa barn.¹⁰⁰ I ett utvärderingsprojekt kring barnets första tid och upplevelser i Sverige så framkommer dock vissa brister, både i barnets vardag på HVB-hemmet, men även i dess kontakt med socialtjänsten. Många barn upplever i

---

⁹⁵Prop. 1979/80:1, s. 307.

⁹⁶Eneroth, Elisabeth, *Unga på hem för vård eller boende – Om rättssäkerhet, legitimitet och tillit vid beslut om ungas vård*, Stockholm 2014, s. 45 f.

⁹⁷Socialstyrelsen, *Ensamkommande barns och ungas behov – En kartläggning*, publicerad på www.socialstyrelsen.se december 2013, s. 14.

⁹⁸Jfr 6:1§ SoL och 3:2§ Socialtjänstförordningen (2001:937), här efter SoSF.

⁹⁹Socialstyrelsen, *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar*, www.socialstyrelsen.se, s. 43.

¹⁰⁰Socialstyrelsen, *Socialtjänstens arbete...* a.a. s. 47.

sin kontakt med socialtjänsten en stor ensamhet och distans från myndighetens sida. Författarna menar att standardlösningar och byråkratiska krav får en allt för stor roll i relationen med barnet, vilket i någon mån hindrar socialtjänsten från att uppfatta eller uppmärksamma barnets *individuella* behov och önskningsar.¹⁰¹ Exempelvis anses sig barnet få marginellt eller inget att säga till om när val av boende ska göra, där samtalen mellan barnet och socialtjänsten har en tydlig riktning *från* myndigheten, *till* barnet. Sällan är ordningen att diskussionen förs *från* barnet, *till* socialtjänsten.¹⁰²

Relationen mellan barnet och socialtjänsten anses således präglad "av anonymitet och distans"¹⁰³, en ensamhet. Denna ensamhet är även något som berörda socialarbetare beskriver, då de anser sig sakna stöd och stöttning i sitt arbete från en närvarande arbetsgivare. Med hänvisning till relevant forskning, menar författarna att svensk migrationspolitik utmärks av en hög och ambitiös målbild, med tydliga krav på rättssäkerhet och humanitet, men i strävan mot dessa mål så tendera de enskilda tjänstemännen att lämnas alltför ensamma, med uppgift att själva hantera den oro, känslor och tankar som präglar deras arbete. Risker i en sådan miljö för utbrändhet och "omsorgströtthet" anses överhängande. En strategi för att kunna hantera sin pressade situation kan dock vara att ha en tydlig utgångspunkt i byråkratiska regler, för att på så sätt hålla stressen och pressen på armlängds avstånd.¹⁰⁴ Ett annat sätt kan vara att skapa tydliga, retoriska, utgångspunkter när man pratar om och med det enskilda barnet. I ovan nämnda utvärdering finner man tre tydliga utgångspunkter. För det första tas utgångspunkt i det individuella barnet och dess unika utgångspunkt och historia. I en sådan diskurs anser sig de intervjuade socialarbetarna inte kunna eller vilja kategorisera det ensamma barnet som tillhörande en homogen och beständig grupp. För det andra betonas att det ensamkommande barnet i all väsentlighet liknar alla andra barn, "[barn] är barn, oavsett var i världen de kommer ifrån".¹⁰⁵ För det tredje finns

---

¹⁰¹FOU-rapport 2012:1, a.a. s. 148.

¹⁰²FOU-rapport 2012:1, a.a. s. 71, 87 f.f.

¹⁰³FOU-rapport 2012:1, a.a. s. 148.

¹⁰⁴FOU-rapport 2012:1, a.a. s. 72 f.f.

¹⁰⁵FOU-rapport 2012:1, a.a. s. 73. Ett annat tydligt exempel på en liknande utgångspunkt har jag funnit i en annan utvärdering, från Härnösands kommun. Titeln på rapporten, *Som vilket barn som helst*, talar sitt tydliga språk över dess utgångspunkt och resultat, jfr *Som vilket barn*

ett fokus att inte betrakta barnet som ett paralyserat offer, utan att istället fokusera på det som kan anses friskt hos det individuella barnet. Personer runt omkring barnet borde, enligt liknande resonemang, lägga mer fokus på kraften och energin som anses finnas i barnet.¹⁰⁶ Mest tongivande av dessa tre är de två sistnämnda och fokus från socialtjänstens sida är således att fokusera på barnet som "vanligt" och "friskt".¹⁰⁷

Studier från Storbritannien visar att den enskilde socialarbetarens relation med barnet har en avgörande betydelse för att säkerställa ett bra mottagande, som kan främja en god utveckling hos det enskilda barnet. I en sådan relation är det essentiellt att det finns en vilja/förmåga/strävan att förstå och knyta an till varandras perspektiv och erfarenheter.¹⁰⁸ Ovan nämnda beskrivningar av ett utmärkande avstånd mellan socialtjänsten och det enskilda barnet tyder på att den sociala barnavården har en del frågetecken att rätta ut på denna punkt, ett arbete som brådskar då antalet ensamkommande barn under de närmaste åren fortsatt spås öka.¹⁰⁹

2.4 Den juridiska processen i ett asylärende

För att kunna vistas i Sverige i mer än tre månader krävs som utgångspunkt ett uppehållstillstånd. Ett sådant kan vara giltigt för en avgränsad tidsperiod, eller för en obestämd tid.¹¹⁰ Ett permanent uppehållstillstånd är dock inte fritt från vissa yttre villkor, utan kan under vissa förutsättningar återkallas. Ett återkallande innebär att den enskilde individen saknar en laglig rätt att uppehålla sig i Sverige.¹¹¹ Ett uppehållstillstånd kan beviljas med grund i flera olika

---

som helst – Erfarenhet av 25 års mottagande av ensamkommande flyktingbarn i Härnösand, rapport 2012:8 FOU Västernorrland.

¹⁰⁶FOU-rapport 2012:1, a.a. s. 73 f.

¹⁰⁷FOU-rapport 2012:1, a.a. s. 147.

¹⁰⁸Brunnberg, Borg, Fridström, a.a. s. 122 f.f.

¹⁰⁹Migrationsverket beräknar att upp emot 8 000 ensamkommande barn söker asyl i Sverige under 2015, jfr Migrationsverkets nyhetsbrev för november 2014

<http://www.migrationsverket.se/download/18.20cfdbe014887632b911631/1415366889024/Aktuellt+om+november+2014.pdf>, läst 2 december 2014 11.00.

¹¹⁰2:4-5§§ UtL.

¹¹¹7:1§ UtL, ett sådant tillfälle kan exempelvis vara när personen i fråga lämnat oriktiga uppgifter till stöd för sitt uppehållstillstånd. Sker en sådan prövning när personen varit bosatt

omständigheter (studier, arbete, anknytning).¹¹² I fall med barn som migrerar ensamma till Sverige är det dock UtL:s olika skäl för skydd som ofta tangerar den unges berättelse och upplevelser. Att söka skydd med anledning av exempelvis krig, terror, etnisk eller religiös förföljelse är en rätt fastslagen i UtL som härstammar från internationella, bindande konventioner och likaledes bindande EU-lagstiftning.¹¹³ Ur nämnda lagstiftning härstammar rätten att bli betraktad som *flykting* eller *alternativt skyddsbehövande*, vars tillämplighet är reglerad till att avse vissa specifika skyddsbehov.¹¹⁴ Svensk rätt har även breddat möjligheten att söka skydd i och med begreppet *övrigt skyddsbehövande*, som exempelvis breddar gruppen till att även inbegripa människor som inte kan återvända till sitt hemland på grund av en miljökatastrof.¹¹⁵

Vid all form av handläggning hos Migrationsverket ska *barnets bästa* beaktas.¹¹⁶ Jag kommer senare i min text att återkomma till begreppet barnets bästa, då det även genomsyrar handläggningen inom socialtjänsten,¹¹⁷ men det bör redan nu konstateras att begreppet inte kan ges någon entydig innebörd. Vad som kan anses vara ett beslut till barnets bästa är beroende av förutsättningarna i varje enskilt fall. Det är inte tänkt att principen ska fungera som ett självständigt rekvisit i myndighetens bedömning, men däremot markerar principen att barnets bästa är att betrakta som en tungt vägande utgångspunkt att ställa mot andra intressen i lagstiftningen (exempelvis ambitionen om en lagreglerad invandringspolitik).¹¹⁸

Vid de tillfällen då den enskilde individen, eller barnet, inte kan anses nå upp till de faktiska krav som ovanstående reglering slår fast, finns en sista möjlighet att beviljas uppehållstillstånd med grund i *synnerligen ömmande omstän-*

---

med uppehållstillstånd i Sverige i mer än fyra år krävs dock *synnerliga* skäl för att återkalla uppehållstillståndet.

¹¹²Jfr 5:5§, 5:3§ UtL.

¹¹³Jfr exempelvis 1951-års Genevë konvention samt rådets direktiv 2004/83/EG av den 29 april 2004 (skyddsgrundsdirektivet).

¹¹⁴Jfr 4:1-2§§ UtL

¹¹⁵Jfr 4:2a§ UtL.

¹¹⁶Jfr 1:10§ UtL.

¹¹⁷Jfr kap 3.5.

¹¹⁸Jfr Prop. 1996/97:25, s. 247 f.

digheter.¹¹⁹ Som begreppet antyder så ska bestämmelsen tillämpas ytterst restriktivt och blir aktuell först då individen inte kan anses få skydd med anledning av någon av de andra grunderna. Skäl till att bevilja uppehållstillstånd med denna grund ska finnas i en samlad bedömning av individens situation. Aspekter som kan vägas in i en sådan bedömning kan handla om fysisk eller psykisk sjukdom, situationen i den sökandes hemland, eller hur väl personen i fråga har anpassat sig till ett liv i Sverige.¹²⁰ Sedan tidigare finns en uppfattning att barns uppgivna skäl inte måste ha samma tyngd eller allvar som hos vuxna för att kunna anses som synnerligen ömmande.¹²¹ Sedan första juli 2014 har detta även tydligare uttryckts direkt i lagtexten då barns skäl numera ska anses som *särskilt* ömmande för att kunna grunda ett uppehållstillstånd.¹²² Fortsatt är det en sammanvägd bedömning som ska göras i det enskilda fallet, men för att stärka barnets perspektiv inom asylrätten, och även bredda den grupp som kan anses falla in under bestämmelse, ansåg regeringen att en lagändring var nödvändig.¹²³ Regeringen betonar att principen om barnets bästa även fortsatt inte är att betrakta som ett separat rekvisit i en asylprövning. Däremot måste större fokus riktas mot barnets *individuella* rätt till skydd. Barnet ska inte enkom betraktas som en passiv följeslagare till dess vårdnadshavare utan tillerkännas en självständig rätt till prövning av dess skyddsskäl. En omständighet som kan beaktas i en sådan prövning är skäl som socialtjänsten funnit i sitt utredningsarbete och som kan varit föremål för en LVU-ansökan.¹²⁴

Aktuell statistik visar också på att uppehållsgrunden *synnerligen* (eller *särskilda*, efter 1 juli) ömmande omständigheter har betydligt större tillämplighet för asylsökande barn än asylsökande vuxna. Av de drygt 3 300 avgjorda asylärenden gällande ensamkommande barn som fram till 1 november 2014 avgjorts av Migrationsverket beviljade ca 13 % uppehållstillstånd med stöd av sådana synnerliga eller särskilda omständigheter. Siffran för vuxna asylsökande

---

¹¹⁹5:6§ UtL.

¹²⁰Prop. 2004/05:170, s. 187.

¹²¹Prop. 2004/05:170, s. 194.

¹²²5:6§ 2st och SFS 2014:433.

¹²³Prop. 2013/14:216, s. 18 f.

¹²⁴Prop. 2013/14:216, s. 19 f.

kande är istället knappt 1 %.¹²⁵ Både teori och praktik talar således för att undantagsregleringen har större relevans när ärendet berör ett barn.

---

¹²⁵<http://www.migrationsverket.se/download/18.7c00d8e6143101d166d1aad/1415002981718/Avgjorda+asylarenden+2014+-+Asylum+desicions+2014.pdf>, läst 20 november 2014 9:55.

Av de 41 213 beslut som Migrationsverket tagit under 2014 så beviljades endast 322 personer uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter.

3 Vård och tvångsvård

Under föregående sekel har *barnets* roll och behov genomgått något av en metamorfos. Synen på barnet har gått från att vara en "liten vuxen" till att ses som något som bör särskiljas från vuxenvärldens hårda villkor. Vikten av en *god barndom* och att alltid ta hänsyn till *barnets bästa* är centralt för den moderna, västerländska människan. Detta märks inte minst inom juridiken. Ansvar för att kunna erbjuda en sådan skyddande atmosfär anses i Sverige i första hand åligga barnets legala vårdnadshavare. Det är barnets vårdnadshavare som enligt FB har ansvar för att tillgodose barnets grundläggande behov av "omvårdnad, trygghet och en god fostran".¹²⁶ Utgångspunkten för svensk socialrätt är att alla barn, oavsett kulturell bakgrund och etniskt ursprung, har samma grundläggande behov. Barnets behov kan givetvis tillgodoses på en mängd olika sätt, men gemensamt är ändå behovet av en närvarande, lyhörd och empatisk vuxenvärld som kan erkänna och respektera barnets behov och erbjuda barnet plats i ett socialt sammanhang.¹²⁷

Av förklarliga anledningar är barn som vistas i Sverige utan någon av sina legala vårdnadshavare i särskilt behov av stöd från andra källor. I förarbetena till LVU poängteras att barnets föräldrar står som primära omsorgspersoner till det enskilda barnet. Olika faktorer runt barnet och dess familj kan dock göra att barnets biologiska föräldrar inte har fysisk eller psykisk möjlighet att agera på ett sådant sätt att barnets grundläggande behov kan anses uppfyllda. Familjer och barn som anlät till Sverige som flyktingar anges vara i en extra utsatt situation. I och med detta måste berörda socialtjänst ta ett aktivt ansvar för att se till att familjens och barnets behov kan anses uppfyllda. Syftet med LVU är just att kunna se till att samhället, i de lägen när barnets föräldrar saknar möjligheten, kan tillgodose *alla* barns grundläggande behov.¹²⁸ För utförandet och utformandet av en sådan hjälp bär den kommunala socialtjänst-

---

¹²⁶Jfr 6:1-2§§ FB.

¹²⁷Jfr Prop. 1989/90:28, s. 57 f.

¹²⁸Jfr Prop. 1989/90:28, s. 38, 52 f.

ten det yttersta ansvaret.¹²⁹ Varje kommun ska verka för "att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden"¹³⁰ och det ensamma barnets vistelsekommun har, som tidigare nämnts, ett särskilt krav på att tillgodose barnets behov av en bostad.¹³¹ I en kartläggning från Socialstyrelsen uppmärksammas att placering på ett HVB-hem är den absolut vanligaste boendeformen för ensamkommande barn. Dessa hem bedrivs i yrkesmässig regi (till skillnad från placering i ett vanligt familjehem) och vissa har en särskild inriktning på just ensamkommande barn. Antalet platser på ett HVB-hem kan variera mellan 3 och 25 platser, vanligtvis bor dock minst tio barn på ett och samma HVB-hem. Både personal och ungdomar upplever att miljön vid större HVB-hem tenderar att präglas av den oroliga och osäkra situation som många av barnen ofta befinner sig i.¹³²

Innan socialtjänsten kan erbjuda åtgärder och hjälp måste det enskilda barnets behov och övriga livssituation utredas. I en sådan utredning kan socialtjänsten ta hjälp av andra sakkunniga (psykolog, läkare, lärare) för att på ett bättre sätt kunna forma och erbjuda insatser som kan anses särskilt lämpliga för det individuella barnet. En utredning ska som utgångspunkt vara färdig inom fyra månader.¹³³

Utgångspunkten i den kommunala verksamheten är att alla åtgärder ska tillgodoses med frivillighet som grund.¹³⁴ Insatser och åtgärder som har sin grund i ett frivilligt deltagande anses ha betydligt större möjligheter att kunna skapa en varaktig förändring av barnets livssituation. Detta speglar även en människosyn som poängterar individens möjligheter till förändring (i motsats till en tidigare auktoritär syn där staten tog sig en roll som var mer uppfostrande och moraliserande till sin karaktär).¹³⁵ Att den enskilde individen har en möjlighet att vägra en föreslagen insats ses i förarbetena som en "fördjupad

---

¹²⁹Jfr 2:1§ SoL.

¹³⁰Jfr 5:1§ SoL.

¹³¹Jfr 2-3§§ LMA.

¹³²Socialstyrelsen, *Ensamkommande barns och ungas behov – En kartläggning*, publicerad på www.socialstyrelsen.se december 2013, s. 13-18.

¹³³11:1-2 §§ SoL.

¹³⁴Jfr 1:1§ SoL.

¹³⁵Jfr Prop. 1979/80:1 del A s. 133, 208-212, vars relevans fortfarande anses aktuell, jfr Prop. 2000/01:80 s. 83.

demokratisk” möjlighet och ett mer modernt sätt att bedriva socialt arbete på.¹³⁶

Barn anses dock utgöra en särskilt utsatt grupp, där möjligheten till frivillig vård ibland inte räcker för att kunna tillgodose varje barns rätt till en trygg och säker uppväxt. Barndomen uttrycks i detta avseende som en avgörande tid i en människas liv, en period där normer och förutsättningar grundas och präglar en människas fortsatta förutsättningar till ett gott liv.¹³⁷ I ett läge när den unge eller dess vårdnadshavare motsätter sig olika typer av insatser eller åtgärder till förmån för barnet, måste samhället, enligt förarbetena, ha en möjlighet att ändå genomdriva sådan vård. Sådan vård kan genomtvingas under vissa förutsättningar (se nedan), med utgångspunkt att förhindra att barnets hälsa och utveckling tar allvarlig skada.¹³⁸ Det är förvaltningsrätten, med stöd av en ansökan från socialtjänsten, som har möjlighet att utdöma tvångsvård. Innan jag går in på de materiella förutsättningarna för sådan vård kommer jag kort beröra domstolens processuella ramar vid dess hantering.

3.1 Domskrivning, bevis och bevisprövning i förvaltningsrätten

När ett barns behov av skydd enligt LVU ska bedömas, följer förvaltningsrättens prövning av framlagda bevis samma ram som i allmän domstol.¹³⁹ Domstol är således fri att pröva de uppgivna förutsättningarna med stöd av det material ”som förekommit i målet”.¹⁴⁰ Till skillnad från dispositiva tvistemål i allmän domstol finns det dock inom FPL större möjligheter för domstolen att komplettera bristfälligt processmaterial. Ytterligare utredning *kan* bli aktuellt, men några klara riktlinjer för vad som gäller inom förvaltningsrätten finns inte. Domstolens möjlighet att laga rättsliga brister i parternas framställning beror på sådana omständigheter som parterna ställning eller förekomsten av

---

¹³⁶Prop. 1979/80:1 del A s. 210.

¹³⁷Prop. 1979/80:1 del A s.250-255.

¹³⁸Prop. 1979/80:1 del A s. 499 f.

¹³⁹Kaldal, a.a. s. 194 f. Se också uttalande från JO som särskilt poängterat att fri bevisföring även råder inom förvaltningsrätten jfr dnr: 4100-1999 beslut från 2001-06-15.

¹⁴⁰30§ Förvaltningsprocesslag (1971:291), härefter FPL.

starka allmänna/enskilda intressen för ett materiellt riktigt beslut. En diskussion om hur denna utredningsskyldighet är utformad i LVU-mål förs av Ulrik von Essen. Enligt nämnda författaren kan en mer långtgående utredningsskyldighet i LVU-mål motiveras med hänsyn till den unges behov. Domstolen bör också ha större möjlighet att bedriva utredningsåtgärder med tanke på parternas ojämna styrkeförhållande.¹⁴¹ I LVU-mål är det socialnämnden som bär bevisbördan för att visa att de faktiska omständigheterna i varje enskilt fall är sådana att de uppfyller lagens rekvisit.¹⁴²

I rättegångens slutskede är det upp till domstolen att bedöma och värdera det material som parterna presenterat. Avsaknaden av legala riktlinjer gör att bevisprövning i svensk domstol är att betraktas som fri.¹⁴³ Rätten ska "efter samvetsgrann prövning"¹⁴⁴ avgöra vad som är bevisat i målet. Avsaknaden av legala bevisprövningsregler innebär dock inte att domaren, efter eget tycke och smak, kan bedöma den framlagda bevisningen. Robert Nordh uppmärksammar att förarbetena till RB särskiljer fyra olika hörnstenar i domstolens bevisprövning. Bevisprövningen ska för det första bygga på rationella skäl. Detta betyder att avgörande skäl som ligger till grund vid prövning av de enskilda bevisen inte ska bygga på subjektiva antaganden hos den enskilda domaren, utan även kunna delas av andra. För det andra ska rätten analysera varje bevis separat. Rättens uppfattning ska således inte baseras på ett överiktligt intryck av parternas framlagda material. För det tredje ska prövning endast kunna baseras på det material som förekommit inom ramen för den rättsliga prövningen. Som en sista bit i detta pussel nämner Nordh domstolens skyldighet att redovisa bevisprövningen i domskälen. Nordh ser detta fjärde steg som centralt för att på ett ärligt och öppet sätt redovisa vilka överväganden och bedömningar som lett fram till rättens dom.¹⁴⁵ En sådan redogörelse berör i första hand de materiella krav som lagstiftaren uppställt för att utdöma tvångsvård enligt LVU. En redogörelse för dessa krav följer här nedan, med

---

¹⁴¹Von Essen, Ulrik; *Processramen i förvaltningsmål*, Stockholm 2009, s. 229 f.f.

¹⁴²Kaldal, Anna, a.a. s. 307 f.f.

¹⁴³Så även i förvaltningsrätt, jfr Diesen, Christian, Lagerqvist Veloz Roca, Annika; *Bevis 7 - Bevisprövning i förvaltningsmål*, Stockholm 2003, s. 20 f.f.

¹⁴⁴35:1§ Rättegångsbalken, härefter RB.

¹⁴⁵Nordh, Robert; *Bevisrätt C - Bevisvärdering*, Uppsala 2013, s. 39 f.f. Vilket också tydligt framkommer i lagtext jfr 30§ 2st FPL.

start i de faktiska omständigheter som utgör skäl för socialtjänstens oro. Sådana omständigheter delas i LVU upp i två grupper; *miljöfallen* (2§) och *beteendefallen* (3§).

3.2 Miljöfall

Ett barns välmående och trygghet är beroende av flera olika faktorer. Ur ett psykologiskt perspektiv anses barnets behov av nära relationer som avgörande för dess överlevnad. Den brittiska psykoanalytikern John Bowlbys teorier om barnets behov av att söka en nära anknytning till andra människor är idag en av de mest inflytelserika teorierna kring hur barn och människor utvecklas och vilka som faktorer som är centrala för en gynnsam utveckling. Teorin utgår från att ett litet barn är beroende av att ha tillgång till en "trygg bas", där upplevelser, känslor och intryck kan sorteras, kategoriseras och bearbetas. Denna bas utgörs i majoriteten av fallen av barnets föräldrar, som således har en enormt viktig uppgift i att hjälpa barnet att förhålla sig till alla de intryck och händelser som fyller dess vardag. Behovet av att knyta an till en förälder, eller annan person i barnets närhet är så starkt att barnet inte överlever utan en sådan relation. Det är alltså inte frågan om ett val, utan en existentiell nödvändighet.¹⁴⁶

När barnets behov av en nära och trygg relation med vuxenvärlden brister är detta således i första hand kopplat till barnets hemmiljö och relationen med den eller de omsorgspersoner som barnet lever tillsammans med (biologiska föräldrar, styvföräldrar, fosterföräldrar). Det är liknande brister som 2§ LVU tar sikte på:

"Vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas."

---

¹⁴⁶Handbok i rättspsykologi (red. Pär Anders Granhag och Sven Å Christianson), Malmö 2008, s. 73 f.f.

Under 2013 beviljades, med stöd av LVU, 9 423 barn eller ungdomar en vårdinsats som utformades utanför det egna hemmet. I 72 % av fallen så uppges brister i hemmiljön som anledning till insatsen nödvändighet.¹⁴⁷ Sådana brister kan bestå av flera olika omständigheter i barnets hemmiljö. Fysisk och psykisk misshandel anges särskilt som en potentiell riskfaktor för barnets framtida utveckling. Fysisk misshandel utgörs i stora drag av samma slags handlingar som är att betrakta som misshandel enligt Brottsbalken men innefattar även tillfällen då skadan eller smärtan på barnet är att betrakta som ringa.¹⁴⁸ Med psykisk misshandel avses situationer när barnet för utstå grova glåpor och annan förnedrande verbal behandling som förvägrar barnets rätt till integritet och en stark och trygg självkänsla.¹⁴⁹

Brist i omvårdnad är enligt förarbetena synonymt med vanvård, vilken kan utgöras av brister i den fysiska miljön och i den psykiska omvårdnaden. Exempelvis är en situation där barnets ”behov av känslomässig trygghet och stimulans allvarligt eftersätts”¹⁵⁰ en grund för omhändertagande. En brist föreligger också när vårdnadshavaren underlåter att se till att barnet får adekvat sjukvård. Detsamma gäller om barnet ifråga är i behov av sjukgymnastik, eller liknade friskvård och hindras av vårdnadshavaren att utföra detta.¹⁵¹ En bedömning av huruvida en brist föreligger måste prövas i varje enskilt fall, och med stöd i en uppfattning av hur behoven för det enskilda barnet ser ut. Alla barn är olika och har olika behov, således kan man inte uttala sig i generella ordalag om vilka omsorgsbrister som kan sägas utgöra en grund enligt 2§.¹⁵²

---

¹⁴⁷Barn och unga – Insatser under 2013 – Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), nedladdad som pdf från www.socialstyrelsen.se 24 oktober 2014 11:34.

¹⁴⁸Prop. 1989/90:28 s. 65.

¹⁴⁹Prop. 2002/03:53, s. 82.

¹⁵⁰Prop. 1989/90:28 s. 108.

¹⁵¹Prop. 1989/90:28 s. 107 f.

¹⁵²Kaldal a.a. s. 289 f.

3.3 Beteendefall

Källan till oro för barnets framtida hälsa och utveckling kan som sagt ha två ursprung. Dels kan faktorer och händelser som i första hand kopplas till barnets omgivning (bristande vård, boende) vara skäl till oro, dels kan barnets *eget beteende* bedömas utgöra grund för att dess framtida hälsa och utveckling kan komma att ta skada.

”Vård skall också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat social nedbrytande beteende.”¹⁵³

I första hand är missbruk och brottslig verksamhet exempel på tillfällen när en sådan risk kan anses föreligga. Missbruket i det aktuella fallet måste utgöras av ”beroendeframkallande medel”, som i förarbetena har preciserats till att avse ”alkohol, narkotika eller andra jämställda preparat”.¹⁵⁴ Även missbruk av olika former av läkemedel räknas in under denna kategori. Förarbetena poängterar att även om användandet av exempelvis alkohol inte har en sådan omfattning att den unge kan betecknas som ”beroende” så kan situationen ändå bedömas som riskfylld. Enstaka tillfällen av berusning är dock inte tillräckligt så länge användandet inte gäller ”tungt preparat” så som heroin.¹⁵⁵

Det är således inte nödvändigt att barnet har utvecklat ett omfattande beroende för att LVU ska kunna bli tillämplig. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd så bör *allt* användande av narkotika (som inte är medicinskt motiverat) anses som missbruk i lagens bemärkelse. Användande av andra typer av medel och

---

¹⁵³ 3§ LVU.

¹⁵⁴ Prop. 1979/80:1 del A, s. 583.

¹⁵⁵ Prop. 1979/80:1 del A, s. 583.

JO hävdar i ett uttalande att bruk av anabola steroider inte kan anses falla under begreppet ”beroende framkallande medel”. Enligt JO uppvisar anabola steroider inte samma beroende framkallande effekt som exempelvis alkohol eller tobak. Detta hindrar dock inte att socialtjänsten aktivt undersöker och kartlägger barnets behov av stöd och vård, jfr JO 1997/98 s. 355.

Enligt Socialstyrelsen kan bruk av anabola steroider anses som ”annat socialt nedbrytande beteende” och alltså falla in under LVU, jfr SOSFS 1997:15, s. 35.

preparat bör bedömas med grund i "hur mycket den unge konsumerar, situationen kring användandet, de konsekvenser bruket fått, den unges ålder och övriga omständigheter."¹⁵⁶

För att barnets beteende ska kunna bedömas som en "brottslig verksamhet" krävs det att de förseelser som uppmärksammas inte kan anses vara enstaka klavertramp. Det krävs en viss kontinuitet och omfattning för att ett beteende ska kunna betecknas som en brottslig verksamhet. Förarbeten ger inga konkreta exempel på vilka typer av brottsliga handlingar det kan vara frågan om, det konstateras endast att brottet måste ha en viss allvarlighetsgrad och omfattning.

"Det är först vid en brottslighet som ger uttryck för en sådan bristande anpassning till samhällslivet att det kan sägas föreligga ett vård- och behandlingsbehov som det kan bli frågan om att bereda den unge vård med stöd av LVU."¹⁵⁷

Socialstyrelsen poängterar att det inte är brottet, utan den unges behov av vård, som bör vara avgörande vid en bedömning.¹⁵⁸

En uttalad målsättning för lagstiftaren är att kunna erbjuda vård och stöd vid alla de tillfällen då barnet kan anses vara i behov av detta. Anledning till att bevilja tvångsvård ska således täcka en mängd olika situationer och tillfällen. Det är därför nödvändigt att lagens tillämplighet inte är begränsad till att avse vissa typer av händelser eller beteenden, utan att det finns stora möjligheter att underställa vardagens skiftande verklighet under lagens tillämpningsområde.¹⁵⁹ Det är i ljuset av detta som begreppet "annat socialt nedbrytande beteende" ska betraktas. Till ett sådant beteende räknas alla tillfällen då barnets handlingar kan anses "bryta mot samhällets grundläggande normer".¹⁶⁰ Som exempel nämns tillfällen då barnet utfört enstaka brottsliga handlingar, utan att detta kan anses som en brottslig verksamhet. Vidare omnämns vis-

---

¹⁵⁶SOSFS 1997:15, s. 33.

¹⁵⁷Prop. 1979/80:1 del A, s. 583.

¹⁵⁸SOSFS 1997:15, s. 33.

¹⁵⁹Jfr Prop. 1989/90:28, s. 51.

¹⁶⁰Prop. 1989/90:28, s. 67.

telse i, för barnet, olämpliga miljöer (så som på en "sexklubb" eller "knarkarkvart") eller att sälja sexuella tjänster strida mot samhällets grundläggande normer.¹⁶¹ Enligt Socialstyrelsen kan dock inte enbart bristande skolnärvaro anses strida mot sådana grundläggande normer.¹⁶² Tillfällen då barnets agerande kan anses utgöra symtom på en neuropsykiatrisk diagnos anses heller inte vara ett socialt nedbrytande beteende.¹⁶³

Majoriteten (70 %) av de barn som under 2013 vårdades på någon av SiS 25 ungdomshem vårdades där helt, eller delvis, på grund av ett socialt nedbrytande beteende.¹⁶⁴

3.4 Risk

För att tvångsvård ska kunna bli aktuellt måste det således i första hand föreligga ett vårdbehov hos det enskilda barnet som har sin grund i någon av ovanstående omständigheter (miljö- respektive beteendefall). Eftersom dessa rekvisit i vissa delar har en synnerligen vid utformning (jfr "annat socialt nedbrytande beteende") vars innehåll dessutom har tillåtits att utvidgas till situationer som inte omnämns i lagens förarbeten¹⁶⁵, är en viss begränsning av lagens tillämpningsområde nödvändig. För att möta ett sådant behov har lagstiftaren valt att begränsa användandet av tvångsvård till att gälla tillfällen då det anses finnas en *påtaglig* risk för att den unges hälsa och utveckling ska kunna ta skada.¹⁶⁶ I begreppet ligger ett krav på att varje unik situation ska kunna konkretiseras och uttryckas så att de faktiska omständigheterna som utgör själva risken tydliggörs. Normer eller subjektiva antaganden kan aldrig ligga till grund för ett tvångsomhändertagande enligt LVU. Att risken även ska anses vara *påtaglig* betonar att möjligheten till en negativ utveckling för barnet inte får vara allt för obetydlig eller tillfällig.¹⁶⁷ HFD poängterar i en dom

---

¹⁶¹Prop. 1989/90:28, s. 67.

¹⁶²SOSFS 1997:15, s. 35.

¹⁶³Jfr RÅ 2010 ref. 24 samt kapitel 4.3.

¹⁶⁴Statens institutionsstyrelse, *SiS i korthet 2013 – En samling statistiska uppgifter om SiS*, s. 7.

¹⁶⁵Jfr RÅ 2000 ref. 33.

¹⁶⁶2-3 §§ LVU.

¹⁶⁷Jfr Prop. 1989/90:28 s. 63, 107.

från 2009 att risken inte kan vara något vagt, möjligen i framtiden förekommande, utan måste föreligga styrkt med faktiska omständigheter vid tiden för förvaltningsrättens prövning.¹⁶⁸ Som ett konkret exempel kan domstolen vid sin prövning konstatera att en risk visserligen föreligger, men att denna risk vägs upp av skyddande faktorer i barnets närhet. Det är först när skyddsfaktorerna inte kan anses räcka för att få bort skaderisken som ett LVU blir tillämpligt.¹⁶⁹ Det kan också vara så att en påtaglig risk funnits vid socialnämndens omhändertagande, men att denna försvunnit eller förminskats under rättsprocessens gång. Inte heller då är det möjligt för domstolen att bifalla en ansökan om LVU, då förutsättningar för ett sådant inte längre anses finnas.¹⁷⁰

Anna Kaldal belyser i sin avhandling hur risk och riskbedömningar konstrueras och tillämpas i allmän- och förvaltningsdomstol. Enligt henne kan kraven på "konkret risk" (som i flera avgöranden från HFD fungerar som innehållsskapande till lagtextens "påtaglig risk"¹⁷¹) inte anses klargöra hur lagens rekvisit ska tolkas. Frågan vad som kan anses som en "konkret" eller "påtaglig" risk kvarstår alltjämt. Kaldal finner att riskkravet får en tudelad betydelse i domstolens prövning. För det första får kravet betydelse när domstolen ska konstatera en riskfaktor (bakgrund) och för det andra när domstolen ska avgöra den aktuella faktorns eventuella negativa påverkan på barnet. I ett första steg krävs det således att förekomsten av en riskfaktor underbyggs av konkret bevisning, medan domstolen i ett andra steg ska kunna koppla dessa faktorer till en förmodad risk. I detta andra steg krävs att domstolen har ett starkt vetenskapligt stöd för sitt antagande att en viss faktor (exempelvis misshandel i miljöfallen och missbruk i beteendefallen) kan påverka barnets utveckling på ett negativt sätt. Dessutom måste domstolen individualisera sin

---

¹⁶⁸RÅ 2009 ref. 64.

¹⁶⁹RÅ 1985 2:82 I II och RÅ 2009 ref. 64.

¹⁷⁰RÅ 1985 2:26.

¹⁷¹Jfr exempelvis RÅ 1995 ref.46 där domstolen har att avgöra om moderns psykiska sjukdom är grund för ett tvångsomhändertagande av dottern. Domstolen anser att någon sådan grund inte kan anses föreligga och konstaterar att "det måste finnas konkreta skaderisker och det skall kunna konstateras att riskfaktorerna har sådan allvarlig inverkan på barnets hälsa och utveckling att barnet har ett tydligt vårdbehov" för att en ansökan om tvångsvård ska kunna bifallas.

bedömning till att gälla just den specifika situationen. Faktorer som talar emot en negativ utveckling ska även beaktas i varje enskilt fall.¹⁷²

Ordet *risk* är således ett avgörande begrepp vid domstolens bedömning i LVU-mål. Barnets möjlighet till skydd eller vård ska kunna ges med tvång även om skälen till socialtjänstens oro inte har inneburit några skador på barnets utveckling vid domstolens prövning. Att kunna agera preventivt anses fördelaktigt då en ogynnsam utveckling lättare kan förhindras om barnets problem inte vuxit sig allt för stora. En preventiv möjlighet för samhället att bedriva vård under tvång baseras på uppfattningen att barnets problem innebär stora risker för dess framtida utveckling. Kaldal menar att förvaltningsrättens domslut i LVU-mål, för kunna anses stå i samklang med lagtextens rekvisit, ska vara *prognostiskt* riktiga. Med detta menas att domstolens bedömning, över huruvida skäl för tvångsvård föreligger, innehåller en korrekt identifikation och analys av det individuella fallets riskfaktorer. Kaldal menar att "strävan i en riskbedömning är att göra en riktig bedömning av den risknivå som föreligger vid tidpunkten för beslutet."¹⁷³

Som tidigare nämnts så bär socialtjänsten bevisbördan för att visa att rekvisiten i LVU är uppfyllda, med en viss möjlighet för domstolen att tillföra utredningen material.¹⁷⁴ Det är dock domstolen som självständigt ska bedöma om uppgivna skäl är tillräckligt för att bevilja tvångsvård enligt LVU. Vid en sådan bedömning ska den skilda domaren applicera LVU:s svårdefinierade och mångtydiga begrepp på en konkret situation. Domaren ska således dels bedöma om förevarande situation kan tänkas falla in under angivna riskfaktorer (t.ex. socialt nedbrytande beteende) och dels bedöma om beteendet kan anses utgöra en påtaglig risk för skada. Som synes så lämnar en sådan tillämpningsövning mycket makt åt den enskilda domaren och dess process spänner inte sällan över aspekter som i huvudsak inte är av juridisk karaktär, utan snarare har en psykologisk eller psykiatrisk dimension. Från mitt eget material kan

---

¹⁷²Kaldal, a.a. s. 294 f.

¹⁷³Kaldal, a.a. s. 280 f.

¹⁷⁴Som närmast kommer till uttryck i 8§ FPL "Rätten ska se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver." Det är dock oklart var gränsen för socialtjänstens utredningsskyldighet slutar och domstolens dito börjar, en diskussion som jag inte närmare kommer att beröra här, jfr dock Kaldal a.a. s. 307-315.

jag konstatera att sådan problematik ändå behandlas av domstolens råd- och nämndemän utan någon inblandning av psykolog, psykiatriker eller annan sakkunnig. Detta bör hållas i minnet när läsaren fortsättningsvis tar del av min empiriska redogörelse. I domstolen är det domaren och socialtjänsten som innehar det fulla tolkningsprivilegiet för att bedöma barnets situation.

3.5 Samtycke

En förutsättning för att förvaltningsrätten ska kunna bifalla en LVU-ansökan är att vård för den unge inte kan ske på något annat sätt.¹⁷⁵ Förekomsten av ett samtycke ska prövas mot den vårdplan som socialtjänsten är skyldig att utforma.¹⁷⁶ Om samtycke till behövlig vård finns utgör detta hinder för domstolen att utdöma tvångsvård.¹⁷⁷ I vissa lägen kan det dock finnas anledning att ifrågasätta om samtycket verkligen är den enskildes genuina vilja. Det är därför möjligt för domstolen att utdöma tvångsvård trots att samtycke finns.¹⁷⁸ Vid ett sådant tillfälle är det upp till socialtjänsten att specificera varför samtycket inte bör tillmätas någon betydelse.¹⁷⁹

Det är i första hand barnets vårdnadshavare och barnet själv som ska lämna samtycke eller neka till den föreslagna vården.¹⁸⁰ För barn som vistas i Sverige utan någon av sina vårdnadshavare utses av överförmyndarnämnden en god man som ”ska ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess

---

¹⁷⁵Lagtexten benämner detta krav på sådant vis att *samtycke* till vård saknas från barnets vårdnadshavare. För barn över 15 år krävs även avsaknad av samtycke från den unge själv 1§ 2st LVU.

¹⁷⁶4§ LVU.

¹⁷⁷RÅ 2003 not 202.

¹⁷⁸Förarbetena uttrycker saken så att om ”nämnden kan ha grundad anledning att anta att föräldrarnas samtycke inte är allvarligt menat” finns ändå möjlighet till tvångsvård jfr Prop. 1979/80:1 del A s. 500.

¹⁷⁹Svensson, Gustav; *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården. Om betydelse i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*, Stockholm 2012, s. 100. Anorlunda förhåller det sig när den unge villkorat sitt samtycke till att gälla vissa delar av den föreslagna vården. Om domstolen konstaterat att socialtjänstens vårdplan är nödvändig, med tanke på barnets besvärliga situation, räknas ett sådant villkorat samtycke som att skäl för tvångsvård finns då behovet av vård överstiger det samtycke som getts. Det finns dock exempel i praxis på när domstolen ansåg att den föreslagna vården varit alltför ingripande och därför godtagit föräldrarnas villkorade vård som tillräcklig jfr RÅ 1991not 206.

¹⁸⁰Jfr SOSFS 1997:15, s. 13.

angelägenheter”.¹⁸¹ En god man som utses med LGM som stöd har i förarbetena getts större möjligheter att påverka och bestämma barnets vardag än vad fallet är för någon som utsetts genom de sedvanliga reglerna i FB (11:1§).¹⁸² På grund av det ensamma barnets särskilt utsatta position anses den gode mannen ha en rättighet och skyldighet att även sörja för barnets personliga omständigheter.

”I detta hänseende skall den gode mannen rätta sig efter samma allmänna riktlinjer som enligt föräldrabalken gäller för en vårdnadshavare.”¹⁸³

Enligt Socialstyrelsens innebär denna väl utvidgade roll att en god man även kan anses samtycka eller neka vårdinsatser för den unge med liknande verkningar som om det kommit från barnets vårdnadshavare.¹⁸⁴

3.6 Barnets bästa

Allt sedan 2003 ska barnets bästa vara *avgörande* i alla beslut som tas enligt LVU.¹⁸⁵ Begreppet har sin bakgrund i FN:s barnkonvention och har under 2000-talet kommit att betonas i allt större utsträckning vid myndigheters kontakt och ärenden som rör barn.¹⁸⁶ I ett läge när barnets intressen konkurrerar med något annat (föräldrarna, samhället) ska barnets intressen *alltid* väga tyngst.¹⁸⁷ Det finns däremot inga möjligheter att frångå ovanstående bakgrunds- eller prognosrekvisit till förmån för kravet på barnets bästa. Oavsett vad som kan anses vara barnets bästa i en given situation måste således alltid de materiella kraven i LVU vara uppfyllda för att ett tvångsomhändertä-

---

¹⁸¹2§ 1st Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn, härefter LGM.

¹⁸²Vars arbete i första hand anses kopplat till ekonomiska angelägenheter, jfr Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders, Thunved, Anders, *Nya sociallagarna med kommentar*, Stockholm 2014, s. 346.

¹⁸³Prop. 2004/05:134, s. 29 f.

¹⁸⁴jfr SOSFS 1997:15, s. 14.

¹⁸⁵1§ 5st LVU.

¹⁸⁶Jfr Barnkonvention art 3, samt Singer, Anna: *Alla talar om barns rätt*, ur: ”Rätt, social utsatt-het och samhälleligt ansvar” Festskrift till Anna Hollander, s. 73-86.

¹⁸⁷Prop. 2002/03:53 s. 105 och HFD 2011 ref. 5.

gande ska kunna bli aktuellt.¹⁸⁸

I mitt material finner jag ingen diskussion om huruvida det slutliga beslutet uppfyller ovanstående krav. Den plats nämnda princip får i förvaltningsrättens domar är i form av en mening i en inledande redogörelse över gällande rätt. Titti Mattsson menar att barnets bästa snarare bör ses som en styrande princip, hellre än en statisk regel i likhet med ovanstående bakgrunds- och prognosrekvisit. Det är dock, enligt Mattsson, oklart vilken roll principen om barnets bästa ska ha vid tillämpning av LVU. Det sätt som domstolen dittills använt sig av principen tyder på att man ser kravet på barnets bästa som en "övergripande princip som harmoniserar med lagens intentioner och därmed vanligen också med utgången av rekvisitprövningen."¹⁸⁹ Med en sådan tillämpning får principen en marginell betydelse i domstolens prövning och fokus blir fortsatt att bedöma huruvida rekvisiten för ett tvångsomhändertagande är uppfyllda. Men Mattsson pekar också på en annan användningsmöjlighet. Att göra barnets bästa till ett av stegen i en LVU-prövning skulle kunna leda till att principens innebörd (vad än det må vara) tillmättes större betydelse.¹⁹⁰

Vad som är till barnets bästa i en given situation är inget som kan fastställas på förhand. Vid en bedömning så är det till syende och sist domstolen som får avgöra vad som kan anses som bäst för barnet i det enskilda fallet.¹⁹¹ För att analysera hur principen kan användas vid en praktisk tillämpning, så har Mattsson i sin avhandling en tudelad utgångspunkt. För det första så kopplar hon samman faktorer som barnets omgivning anser att barnet behöver, med begreppet *barnets behov*. En liknande diskurs utgår således från ett perspektiv där barnet, i brist på mognad och kognitiv utveckling, anses vara i behov av hjälp med att definiera dess behov för att säkra en gynnsam utveckling. Vidare använder Mattsson begreppet *barnets intresse* för att definiera och kategorisera de faktorer som härrör från barnet själv, dvs. åsikter och påpekanden

---

¹⁸⁸Kaldal, Anna, a.a. s. 67.

¹⁸⁹Mattsson, Titti; *Begreppet barnets bästa – till vilken nytta?* ur "Legitimitetsfrågor inom socialrätten", red: Lotta Vahlne Westerhäll, Stockholm 2007, s. 100.

¹⁹⁰Mattsson, Titti; *Begreppet barnets bästa*, a.a. s. 100.

¹⁹¹Jfr Prop. 1997/98:7, s. 104.

som barnet själv ger uttryck för.¹⁹² Mattssons egna empiriska resultat visar beskrivningar av de yngre barnens situation (under 15 år) i stor utsträckning baseras på faktorer som kan kopplas till *barnets behov*. Vuxna i barnets omgivning får således en dominerande ställning när ett beslut till barnets bästa ska fattas och barnets egna beskrivningar (återgivna genom barnet eller genom sin ställföreträdare) tenderar att hamna i skymundan. Liknande resultat påvisar, enligt Mattsson, att rättsväsendet fortfarande har en bit kvar innan det enskilda barnets integritetsskydd och rättmätiga krav på en rättssäker process, kan anses tillgodosett.¹⁹³

Begreppsparet *barnets behov* respektive *barnets intresse* är något jag kommer att återkomma till i min avslutande analys. Enligt mig är en sådan uppdelning till stor nytta när domstolens bild av "det ensamma barnet" ska analyseras och diskuteras.

---

¹⁹²Mattsson, Titti, *Barnet och rättsprocessen – Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*, Lund 2002, s. 36 f.f.

¹⁹³Mattsson, a.a. s. 394 f.f.

4 Migration, vård och domskrivning

I följande kapitel kommer mitt empiriska material att få spela huvudrollen. Som jag tidigare diskuterat så har jag valt att analysera 42 domar som fördelat sig på tio olika förvaltningsrätter runt om i Sverige.¹⁹⁴ Alla domslut kommer från åren 2013 och 2014 och avser bedömandet av tvångsvård enligt LVU. De aktuella barnen har befunnit sig i Sverige olika länge och deras problem och historia skiljer sig från varandra i all väsentlighet. I vissa avseenden kan jag dock hävda att någon form av mönster går att skönja. Nedanstående underrubriker är exempel på angreppssätt och former som är frekvent bärande när domstolen skapar det ensamma barnet som subjekt. Indelningen och kategoriseringen som följer kan ses som uttömmande. Bortsett redogörelsen för specifika händelseförlopp utgör nedanstående fyra bilder de diskursiva utgångspunkter som finns i domslutens texter. Självfallet uppvisar materialet skillnader i uttryck och omfång av dess relevans ("ingen regel utan undantag"), vilket är något jag kommer att förtydliga och uppmärksamma under varje enskild rubrik. Som en inledning kan nedanstående tabell fungera som en pedagogisk ingång till materialet. Tabellen visar antal domar som undersökts från respektive domstol samt uppdelning i utfall och ålder.

FR	ANTAL	BIFALL	>15 år	16 år	<17 år
Malmö	9	8	6	2	1
Växjö	3	3	1	0	2
Jönköping	2	2	2	0	0
Göteborg	2	2	1	1	0
Stockholm	11	11	7	3	1

---

¹⁹⁴Jfr kap 1. 2.2.

Uppsala	1	1	1	0	0
Falun	9	7	1	5	3
Härnösand	2	2	1	1	0
Umeå	1	1	0	1	0
Luleå	2	1	0	1	1
SA	42	38	20	14	8

Som synes så innebar den absoluta majoriteten av socialtjänstens ansökningar ett bifall från domstolen. I endast 4 av de 42 domarna så anser domstolen att socialtjänstens utredning inte räcker till för ett tvångsomhändertagande. Detta ger en bifallsprocent på ca 90 % vars nivå ligger helt i linje med tidigare genomförda undersökningar.¹⁹⁵ När en LVU-ansökan väl kommer in till domstolen är det således stor chans att den även vinner bifall.

4.1 Barnet som migrant

Som jag tidigare beskrivit intar ett barn som kommer ensam till Sverige olika roller i förhållande till de myndigheter som har ett uppdrag gentemot dess intressen. Dessa olika roller har alla skiftande innehåll och juridisk relevans. Barnet är i Migrationsverkets ögon att betrakta som asylsökande, vilket poängterar dess särskilda roll och begränsade förutsättningar i förhållande till de barn som äger en korrekt och legitim status (medborgare, person med uppehållstillstånd). För socialtjänsten i barnets vistelsekommun ska dess migrationsrättsliga status dock ha en underordnad betydelse och istället ska grundläggande behov såsom bostad och social trygghet sättas i första hand.¹⁹⁶ Barnets roll som asylsökande har även mindre relevans när domstolen ska bedöma huruvida lagens förutsättningar för tvångsvård kan anses uppfyllda. Istället ska angivna rekvisit (beteende, vårdbehov, risk, samtycke, barnets

¹⁹⁵ Svensson, a.a. s. 158.

¹⁹⁶Jfr 4:1§ SoL och kravet på att alla kommunens invånare ska garanteras en "skälig levnadsnivå".

bästa) sätta ramen för domstolens prövning och avgöra huruvida förutsättningar för tvångsvård kan anses vara uppfyllda.

Charles Watters beskriver det som att barnet befinner sig i två olika sammanhang där omsorgen om barnet är reglerat med olika utgångspunkter och med olika syften (olika "regime of care").¹⁹⁷ När Sveriges kommuner tog över huvudansvaret för de ensamma barnens boende- och övriga levnadssituation 2006 uppmärksammades särskilt att dessa två roller (Migrationsverkets och den kommunala socialtjänstens) måste tydliggöras. Migrationsverket ska koncentrera sin verksamhet på att utreda barnets asylskäl medan socialtjänsten ska utreda barnets behov av bostad, stöd och eventuell vård.¹⁹⁸ Det bör dock påpekas att ett beslut om tvångsvård enligt LVU *inte* utgör hinder för att verkställa ett avvisningsbeslut från Migrationsverket.¹⁹⁹ Om behövlig vård inte kan anses tillgänglig i barnets hemland beviljas dock i regel ett tillfälligt uppehållstillstånd för att möjliggöra den tilltänka vårdinsatsen. Vid en sådan bedömning väger socialtjänstens åsikt kring barnets situation extra tungt.²⁰⁰

4.1.1 Betydelsen av migration i mitt material

I mitt undersökta material konstateras i en majoritet av fallen att barnet befinner sig i Sverige utan någon av dess vårdnadshavare och helt i avsaknad av ett fungerande socialt kontaktnät. Som utgångspunkt fungerar en sådan beskrivning som en historisk bakgrund och ibland som en förklaring till ett visst beteende. Ett exempel på detta är dom 42, där A: s omfattande missbruk och sniffande av olika lösningsmedel förklaras (av barnet själv) som ett svar på hens utsatta och ensamma situation i hemlandet. I drygt 64 % av de 42 domarna (27 st.) fyller barnets bakgrund som asylsökande och flykting en *mar-*

---

¹⁹⁷Watters, Charles, *Refugee children – Towards the next horizon*, Oxon 2008, s. 63.

¹⁹⁸Jfr Prop. 2005/06:46, s. 39 f.

¹⁹⁹21a§ LVU.

²⁰⁰Jfr 5:12§ UtL, samt Prop. 1996/97:25, s. 268. Här bör jag dock återigen poängtera lagtextens breda utformning. Formellt sett så tillämpas LVU på samma sätt oavsett om barnet är ensamkommande eller inte, men detta hindrar inte att dess individuella situation tas i beaktande när domstolen exempelvis ska bedöma risken hos den unges beteende eller bristerna i dess nuvarande situation.

ginell betydelse i utformandet av barnet. Istället är det andra aspekter som får utrymme.²⁰¹

I resterande 15 domar så skapar barnets erfarenhet av flykt och migration en tydlig botten eller utfyllnad i domstolens beskrivning.²⁰² Ett exempel på en sådan formulering är dom nr 5, där domstolen konstaterar att ensamkommande barn, "befinner sig [...] i en utsatt livssituation i avsaknad av vuxnas stöd och vägledning". I detta fall används barnets bakgrund för att beskriva barnet som ett offer för dåliga omständigheter och liknar i hög grad den form av passivisering som Stretmo talar om.²⁰³ Inom en sådan diskurs så formas subjektet *ensamkommande barn* till en passiv följeslagare till en vuxen aktiv omvärld. Barnets rörelseförmåga anses begränsas och formas av de möjligheter som denna värld erbjuder. Ett tydligt exempel på hur en sådan bild påverkar domstolens ställningstagande i det enskilda fallet utgörs av dom nr 30. I domen konstateras att B befunnit sig i Sverige sedan 2011 och har sedan 2012 ett permanent uppehållstillstånd. Tiden som föregått domstolens förhandling har präglats av ett oroligt och våldsamt beteende från B:s sida. Hen är misstänkt för flera brott, däribland misshandel, olaga hot och skadegörelse. B uppges vidare må mycket psykiskt dåligt och är i behov av professionell hjälp för att kunna fungera i ett socialt sammanhang. Enligt socialtjänsten är det nödvändigt att denna vård sker med hjälp av LVU, då B motsätter sig fortsatta insatser. I sin bedömning konstaterar förvaltningsrätten däremot att:

"[B: s] beteende måste beaktas utifrån [hens] livssituation. Sannolikt har en stor del sin grund i att [hen] just är ett ensamkommande barn som ännu inte funnit sig till rätta i Sverige"²⁰⁴

Förvaltningsrätten poängterar att B: s beteende inte kan tillåtas fortsätta men att händelserna måste kontrasteras mot B: s tidigare upplevelser och utsatta situation. Domstolen finner även vissa tecken på att B påbörjat en väg för att

---

²⁰¹Jfr kap 4.1, 4.3, 4.4.

²⁰²Jfr Dom nr: 3, 5, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 20, 25, 27, 28, 30, 32, 33.

²⁰³Jfr kap 1.3.1.

²⁰⁴Dom nr: 30.

bearbeta "sina svåra upplevelser" och att det på grund av detta saknas anledning till att bevilja vård enligt LVU.

Dylika resonemang figurerar även i andra domar, men föregående är det mest konkreta exemplet på hur barnets bakgrund som ensamkommande får relevans för hur dess handlande ska förstås och tolkas. I texten framgår det tydligt att *barnets position och historia* är avgörande för att inte bevilja tvångsvård. Barnet konstrueras som ett passivt offer, vars handlingar och uppträdande alltid måste förklaras och förstås med hjälp av dess traumatiska och kaosartade bakgrund.

Ovanstående fall utgör således ett exempel på hur barnets bakgrund hjälper till med att skapa bilden av ett passivt offer. Denna konstruktion är vanligast förekommande i mitt material, men utgör inte hela bilden. Det förekommer också tillfällen då barnets erfarenhet och historia inte tolkas som tillfällen präglad av en passivitet, utan snarare av en *aktivitet*. Barnets flykt från hemlandet ses här som en medveten handling och ett rationellt beslut vars syfte har varit att söka sig till ett land som Sverige. Dom nr 28 är ett exempel på detta. I domen uppmärksammas 15-åriga C: s befarade cannabissmissbruk och misstankar om viss brottslig verksamhet så som misshandel och stöld. C har vidare låg närvaro i skolan och har vid tillfällen uppträtt "stökigt". C anser att socialtjänstens påståenden är felaktiga och dåligt underbyggda. Dessutom anser hen att vissa uppgifter (påståendet om missbruk) är en direkt lögn, baserad på en felaktig översättning av tolken. Domstolen konstaterar att det inte kan anses finnas tillräckligt stöd för att visa på vare sig missbruk, eller brottslig verksamhet. Misstanke om dylika händelser anses ändå som allvarliga och tillsammans med C: s "stökiga" beteende och oförmåga att följa regler anses detta utgöra ett "socialt nedbrytande beteende". Till grund för detta påpekar domstolen, förutom vissa konkreta händelser, C: s tidigare erfarenheter av att "[resa] runt i Europa". Det konstateras att hen tidigare har "vistats i flera andra europeiska länder och nu sökt asyl i Sverige". Detta faktum anges

även som avgörande för att bevilja socialtjänstens ansökan om vård enligt LVU.²⁰⁵

Ovanstående resonemang är snarlika de som Stretmo finner i sitt material. "Den strategiska ynglingen"²⁰⁶ är en konstruktion som Stretmo i första hand finner i policydokument från svenska och norska migrationsmyndigheter. En sådan konstruktion fyller framförallt en funktion när barnets rätt till uppehållstillstånd ska avgöras, men står således att finna även i mitt material. Till skillnad från när barnets erfarenheter fungerade som ett sätt att skapa bilden av ett passivt offer, präglas de domarna när barnet beskrivs som aktiv och strategisk av en mer uppfostrande ton. Barnets behov av regler, gränssättning och tydlighet poängteras i större utsträckning, medan rollen som passivt offer tenderar att föra med sig krav på vård, social trygghet och kontinuitet.²⁰⁷

Barnets erfarenhet av flykt och migration är något som fungerar som en marginell bakgrundsbeskrivning i majoriteten av de domar jag undersökt. Det bör således poängteras att en sådan kontext i huvudsak inte anses ha avgörande relevans i domstolens bedömning av socialtjänstens LVU-ansökan. Vid de tillfällen då en sådan bakgrund ändå anses ha relevans för domstolens bedömning, och således får mer utrymme i dess text, får förekomsten en tudelad betydelse. Å ena sidan anses barnets bakgrund och erfarenheter av uppbrott och flykt visa på en passivitet, att barnet är ett offer för olyckliga och tragiska omständigheter som är omöjliga att styra över. I en sådan kontext anses barnets behov av vård, omsorg och kontinuitet som extra viktiga för en gynnsam utveckling. Liknande beskrivningar kan även användas för att argumentera för rekvisiten för tvångsvård inte är uppfyllda. Barnets traumatiska historia och psykiatriska ohälsa anses i dom nr 30 utgöra skäl för att *inte* betrakta barnets beteende som socialt nedbrytande. Å andra sidan så kan liknande erfarenheter tolkas som ett aktivt och medvetet val, där barnets flykt mer ses som uttryck av ett rationellt och logiskt övervägande. En sådan bild av barnet ligger

---

²⁰⁵Dom nr: 28.

²⁰⁶Jfr kap 1.3.1.

²⁰⁷Jfr skillnaden mellan dom nr 9 där den unges brist på ett "tydligt syfte" med sin resa till Europa anses styrka behoven av vård, medan exempelvis dom nr 12 poängterar att barnets saknad efter sin familj "bedöms vara den främsta orsaken till [hens] destruktiva beteende".

mycket nära den som Stretmo beskriver som "den strategiska ynglingen". I ljuset av en sådan tolkning uppfattar jag tonen i domstolens argumentation som mer uppfostrande, med betoning på gränssättning och tydliga ramar.

4.2 Barnets normbrytande beteende

Begreppet *normbrytande beteende* har stor relevans när barnets behov och risker ska bedömas i förhållande till LVU. Juridiskt faller begreppet in under rekvisitet "annat socialt nedbrytande beteende" vars innebörd och definition jag redogjort för i tidigare kapitel.²⁰⁸ Som tidigare nämnts definierar förarbetena till LVU att ett socialt nedbrytande beteende är sådant beteende som kan anses "strida mot samhällets grundläggande normer".²⁰⁹ I samtliga bifallsdomar i mitt material betecknas barnets beteende som "socialt nedbrytande" och inte sällan används förarbetets definition som förklaring till varför.²¹⁰ Begreppet har således en *mycket* stor relevans när vård enligt LVU ska prövas. Som synes är begreppets innebörd oerhört mångtydigt och kan innehålla faktiska situationer så som stöld (dom 21 och 22), våldsamt och aggressivt uppträdande (dom 1, 32, 36), självskadebeteende (dom 29), rymningar (dom 24), droganvändning (dom 42), påträngande sexuella anspelningar (dom 4 och 9), eller att barnet helt enkelt lever ett liv och gör val som anses olämpligt (dom 27).

Huruvida ett beteende kan anses som normbrytande eller inte beror givetvis på i vilken kontext man applicerar begreppet. Grundläggande normer i ett sammanhang kan vara vitt skilt från grundläggande normer i ett annat. Psykiatrisk forskning kring barn och normbrytande beteende har, för att få en tydligare bild av ett så vitt begrepp, delat in barnets beteende i olika undergrupper, beroende på hur det tar sig uttryck. Genom en kombination av fyra olika sådana undergrupper så kan normbrytande beteende delas in enligt nedan:

---

²⁰⁸Jfr kap 3.2 och 3§ LVU.

²⁰⁹Prop. 1989/90:28, s. 67.

²¹⁰Jfr dom 34, där N.S:s beteende anses som socialt nedbrytande just för att det kan anses strida mot samhällets grundläggande normer.

1. Overt (aggressivt) – destruktivt beteende (t.ex. fysiskt aggressivt beteende)
2. Overt – icke-destruktivt beteende (t.ex. trots, verbala aggressivitet så som hot)
3. Kovert (icke-aggressivt) – destruktivt beteende (t.ex. stjäla, ljuga, skadegörelse)
4. Kovert – icke-destruktivt beteende (t.ex. skolka, rymma hemifrån, bryta mot regler)²¹¹

Denna uppdelning anser jag tydliggör att ett normbrytande beteende kan uttryckas på en mängd olika sätt och därmed inte specificeras till *en* generell typ av handlingar. Som synes så finns alla fyra undergrupper representerade i mitt material, men beteende som har en overt dimension är i klar överpresentation i förhållande till sådant beteende som har ett kovert uttryck.

Forskning kring förekomsten av normbrytande beteende hos gruppen tonåringar (alla barn i mitt material är över 13 år) visar på en kraftig ökning av normbrytande beteende i åldern 15-17 år.²¹² Enkätundersökningar från svenska högstadieskolor visar exempelvis på att drygt hälften av alla elever i nionde klass någon gång har deltagit eller utfört en kriminell handling.²¹³ För majoriteten av dessa barn är liknande händelser något som hör åldern till och inte följer med barnet in i vuxen ålder. För barn som uppvisar normbrytande beteende i mycket tidig ålder (under 12 år) finns det dock en avsevärd högre risk för att beteendet följer barnet upp i åldrarna och lägger grund till en kriminell livsstil.²¹⁴ Vid de tillfällen då barnets normbrytande beteende kan anses som mer frekvent förekommande och dessutom innebär en tydlig försämring av barnets möjlighet att fungera på ett bra sätt i sin vardag (skola, familj, vän-

---

²¹¹Andershed, Henrik, Andershed, Anna-Karin, *Normbrytande beteende i barndomen – Vad säger forskningen?* Stockholm 2011, s. 33.

²¹²Andershed, a.a. s. 19 f.

En topp som påtagligt mattas av efter att barnet passerat tonårstiden.

²¹³Jfr BRÅ, *Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från skolundersökningen om brott åren 1995-2011*, rapport 2013:3, s. 23. Rapporten visar dock att endast hälften av dessa barn varit deltagit eller utfört liknande handlingar *mer* än fem gånger under de senaste 12 månaderna. För många synes det således vara en "engångsgrej".

²¹⁴Risken för dessa barn anses generellt som två till tre gånger större än för barn som uppvisar normbrytande beteende först som tonåringar, jfr Andershed, a.a. s. 20 f.

ner) kan den psykiatriska diagnosen *uppförandestörning* ses som en relevant beskrivning av barnets situation. Att uttrycka barnets besvär med en specifik diagnos kan ha både för- och nackdelar. Å ena sidan kan en diagnos fungera som ett bra verktyg i arbetet med att finna lösningar och stöd som kan hjälpa det enskilda barnet, å andra sidan riskerar en diagnos att sätta en stämpel på barnet, vilket kan upplevas som en mycket tung börda att bära.²¹⁵

4.2.1 Normbrytande beteende i mitt material

Beskrivningar av normbrytande beteende är en central utgångspunkt i förvaltningsrättens domar. Domstolens och socialtjänstens beskrivningar har skiftande utgångspunkter och anger olika typer av beteenden till stöd för sin argumentation att barnets uppförande måste anses "strida mot samhällets grundläggande normer". På vilket sätt en sådan argumentation framförs och med vilket innehåll, kan enligt mig delas in i två grupper. För det första finns tillfällena då domstolen argumenterar utifrån ett antal faktiska händelser (befarad missbruk, stöld, aggressivitet) med ett tydligt fokus på den enskilda individens situation *här och nu*. Ett sådant tydligt exempel är dom nr 3 där D:s senaste utveckling som inbegriper brottsmisstankar, missbruk och att ständigt befinna sig på rymmen, ses som oerhört problematisk. I både domstolens domskäl och i sammanfattningen av socialtjänstens utredning beskrivs dessa händelser med en tydlig utgångspunkt i D:s *individuella* historia och svårigheter. För det andra så finns tillfällena då texten, med stöd i faktiska omständigheter, istället relaterar de aktuella händelserna till barnets historia. Uttryck som "van att leva på gatan"²¹⁶, "[hens] problematiska bakgrund"²¹⁷ eller "växt upp i frånvaro av trygghet och goda vuxna förebilder"²¹⁸ sätter alla de aktuella händelserna i relation till påstådda skeenden i barnets historia. Båda dessa berättelser figurerar, i lika stor omfattning, i mitt material.

---

²¹⁵Andershed, a.a. s. 27-32.

²¹⁶Dom nr 20.

²¹⁷Dom nr 23.

²¹⁸Dom nr 9.

Det finns således två i flera avseenden motsatta utgångspunkter för att beskriva det ensamma barnets normbrytande beteende. Den *första* liknar i mångt och mycket den som även socialarbetare ger uttryck för i intervjuer, att fokusera på det *unika* barnets individuella förutsättningar.²¹⁹ Risken med en sådan utgångspunkt kan vara att den får motsatt effekt. Även om det ensamkommande barnets grundläggande behov inte kan anses skilja sig från andra barns behov, präglas dess livssituation av andra förutsättningar än ett barn med en fysiskt närvarande förälder. Att inte uppmärksamma detta är, enligt mig, det samma som att vägra tillträde till det enskilda barnets särskilda intresse. Att betrakta det ensamkommande barnet som unikt och individuellt särpräglat är en god utgångspunkt, men en sådan kan inte stanna vid tanken "barn som barn" eftersom detta bortser från att ensamkommande barn befinner sig i en fundamentalt annorlunda situation än de barn som domstolen vanligtvis befattar sig med vid tillämpning av LVU.²²⁰

Domstolens och socialtjänstens *andra* utgångspunkt, att tydligt kontrastera barnets beteende mot dess historia, fångar upp denna problematik på ett tydligare sätt. Barnets historia ges ett större utrymme, med syfte att skapa en bild av det enskilda barnets situation. Det är dock problematiskt att de tydligaste bilderna av barnets historia inte kommer från barnet självt, utan från socialtjänsten eller domstolen. Inte sällan görs detta i värderande ordalag, där barnets förmåga och uppträdande ställs i relation till dess historia.²²¹ Att vuxenvärlden tolkar barnets upplevelser och omsätter dessa till behov ligger visserligen inom ramen för vad som kan anses falla under samhällets skyldighet att tillerkänna barnets rätt till "omvårdnad, trygghet och en god fostran".²²² Att så entydigt utgå från barnets *behov* riskerar dock att skjuta det enskilda barnets *intresse* av dylik fostran i sank. Barnets intressen och omvärldens bild av dess behov behöver nödvändigtvis inte vara samstämmiga.

---

²¹⁹Jfr kap 2.3.

²²⁰Jag kommer att vidareutveckla detta i min avslutande analys.

²²¹Jfr exempelvis dom nr 32 där barnets beteende på ett tydligt sätt kopplas till dess historia, "[E:s] beteende [kan] till stor del [...] ha sin förklaring i att [hen] som ensamkommande barn befinner sig i en utsatt situation".

²²²6:1-2§§ FB.

Ett för stort fokus på barnets historiska erfarenheter och upplevda trauma riskerar även att skymma sikten för hur situationen ser ut för barnet här och nu. Som jag flera gånger betonat så är det ensamkommande barnens situation och historia ett brokigt lapptäcke vilket sällan, eller aldrig, ser likadant ut från fall till fall. Det är därför omöjligt att ge några generella svar eller riktlinjer på hur det enskilda barnet kan tänka påverkas av sin historia. I en tvärvetenskaplig antologi från Göteborgs universitet belyser författarna aktuell forskning kring hur ensamkommande barns hälsa och välbefinnande utvecklas under tiden i Sverige. Häri betonas att majoriteten av de ensamkommande barnen uppvisar en häpnadsväckande förmåga att bearbeta och förhålla sig till sin flykt, sin saknad efter familj och föräldrar och sin framtid i Sverige på ett sätt som kan ligga till grund för en positiv utveckling. Det betonas även att riskfaktorer som bedömts få störst inverkan på en sådan utveckling *inte* nödvändigtvis finns i barnets historia, utan snarare i den miljö som numera utgör barnets hem.²²³ Relationer till jämnåriga kamrater, till omvårdnadspersonal och till berörda myndigheter anses på sikt få en betydligt större betydelse för barnets utveckling, än de historiska händelser som domstolen ofta tar fasta på. Med ett allt för stort fokus på barnets historia riskerar alltså avgörande riskfaktorer att falla bort. Det är uppenbart att domstolen alltid måste sträva efter ett processuellt innehåll som i allra möjligaste mån stämmer överens med verkligheten. Jag vill mena att domstolens hantering av LVU-ärenden när ett ensamkommande barn är en av parterna, i större utsträckning, bör präglas av en beskrivning och berättelse som på ett mer adekvat sätt hanterar de risker och processer som barnets särskilda situation för med sig. Till detta hör att på ett tydligare och mer frekvent sätt behandla och problematisera barnet situation *här och nu* och inte skjuta en sådan diskussion in i en mer generell och allmän beskrivning av trauma och uppbrott baserat på flyktiga uppgifter kring barnets flykt och dess uppbrott från hem och familj.

---

²²³Andersson, Björnberg, Eastmond, a.a. s. 3 f.f.

4.3 Barnets psykiska ohälsa

Psykisk sjukdom är i sig ingen anledning att omhänderta ett barn enligt LVU. Men inte sällan är barnets psykiska välmående en bidragande faktor till ett beteende som kan anses "strida mot samhällets grundläggande normer". Forskning kring normbrytande beteende och barn visar att ADHD och depression är vanliga följeslagare till ett tidigt normbrytande beteende.²²⁴ Psykisk ohälsa är även en faktor som i allra högsta grad är relevant för gruppen ensamkommande barn. Även om studier kring ensamma barn och psykisk ohälsa har svårt att visa på några generella riktlinjer över hur vanlig psykisk ohälsa är inom gruppen finns det en gemensam syn på dessa barn som extra sårbara och särskilt utsatta för den typen av problematik. Undersökningar från Belgien, Finland och Storbritannien visar på att mellan 30 och 50 % av de ensamma barnen lider av symtom som kan relateras till depression eller post-traumatiskt stress (PTSD).²²⁵ Det finns således tydliga tecken på att vissa besvär, som depression, är betydligt vanligare i gruppen ensamma barn än hos barn som kommer till Sverige tillsammans med en eller flera vårdnadshavare. Avsaknaden av en närvarande förälder beskrivs i forskningen som en förlust av en skyddande emotionell och faktisk mur. Utan denna typ av skydd blir barnet per definition mer sårbart.²²⁶ Flera faktorer samspelar som bakgrund till varför det enskilda barnet kan tänkas lida av olika psykiatriska problem. Det verkar även vara så att ett mer utåtagerande beteende (aggression, hotfullhet, våldsamhet) är betydligt ovanligare som symtom än vad mer inåtagerande är (oro, nedstämdhet, sömnsvårigheter) är. En enkätstudie från Norge, med drygt 500 deltagande ensamkommande ungdomar, visar på att graden av utåtagerande problem (stöld, slagsmål) var väldigt låg. Den absoluta majoriteten (99,4%) angav att de hade ingen, eller väldigt få erfarenheter av sådant

---

²²⁴Andershed, a.a. s. 134 f.

²²⁵Derluyn, Ilse, Broekaert, Eric, *Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents*, I: "Ethnicity and health" vol 12 2007, s. 141-162.

Bronstein, Israel, Montgomery, Paul, Ott, Eleanor, *Emotional and behavioural problems amongst Afghan unaccompanied asylum-seeking children: results from a large-scale cross-sectional study*, I: "Eur child adolesc psychiatry" 2012.

Sourander, Andre, *Behavior problems and traumatic events of unaccompanied refugee minors*, I: *Child abuse & neglect* 1998, s. 719-727.

²²⁶Jfr exempelvis Souranders introduktionskapitel, a.a.

slag. Samma undersökning visar dock att depression, återupplevda minnen och återkommande mardrömmar var betydligt vanligare.²²⁷ Även om en generell och samstämmig bild av de ensamma barnens psykiska hälsa är svår att konstruera framstår problematiken som en relevant faktor, oavsett i vilken form det tar sig uttryck. Det är därför inte särskilt förvånande att jag finner en liknande kontextuell inramning i mitt utvalda material, något som jag tänker redogöra för mer i nästkommande stycken.

4.3.1 Psykisk ohälsa och tvångsvård

Innan jag redogör för de olika sätt förvaltningsrätten har valt att gestalta barnets psykiska hälsa är det nödvändigt att först reda ut den juridiska relevansen för ett sådant argument. Som jag tidigare nämnt är psykisk sjukdom i sig själv ingen anledning till ett tvångsomhändertagande enligt LVU. Högsta förvaltningsdomstolen poängterar i en dom från 2010 att psykisk sjukdom inte är anledning att bifalla en ansökan om tvångsvård enligt LVU. Inte heller är symptom som kan anses kopplade till sådana problem relevant vid tillämpning av LVU. Vård med anledning av psykiatriska bakgrundsfaktorer kan alltså inte ske med stöd av LVU utan måste uppfylla kraven för tvångsvård enligt Lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.²²⁸ Psykisk sjukdom stänger dock inte helt dörren för ett omhändertagande enligt LVU. Om de symptom den unge uppvisar *inte* anses vara bevis på psykisk sjukdom (utan kan bero på något annat t.ex. missbruk) utesluter inte dessa ett tvångsomhändertagande enligt LVU. För att förtydliga är det alltså endast när barnets beteende kan anses vara tätt sammankopplat med dess psykiatriska diagnos som ett omhändertagande enligt LVU *inte* kan bli aktuellt. I det aktuella fallet från 2010 skulle Högsta förvaltningsdomstolen avgöra huruvida barnets beteende kunde kopp-

---

²²⁷Oppedal, Brit, Idsoe, Thormod, *Conduct problems and depression among unaccompanied refugees: The association with pre-migration trauma and acculturation*, I: "Anales de psicologia" vol 28 2012, s. 683-694.

Annan forskning tar upp liknande diskussioner. Derluyn/Broekaert menar att anledningen till att ensamma barn skattar sina utåtageranden problem så pass mycket lägre skulle kunna sökas i den strävan som många av barnen känner av att "passa in" i sin nya kontext. Att strävan mot "en bättre framtid" fungerar som en skyddande faktor mot ett sådant typ av beteende, jfr Derluyn/Broekaert, a.a. s. 155.

²²⁸Här efter förkortad LPT.

las till personens neuropsykiatriska diagnos (ADHD), eller om beteende kunde anses förekomma även utan beaktande av diagnosen. Domstolen ansåg enhälligt att det aggressiva och utåtagerande beteendet var att betrakta som symptom av diagnosen och alltså inte kunde anses vara "socialt nedbrytande beteende" enligt 3§ LVU.²²⁹ Ovanstående är nödvändigt att ha i bakhuvudet vid redogörelsen av mitt material. Psykisk sjukdom är således inget hinder för att bevilja LVU, så länge barnets beteende inte kan anses vara direkta symptom på sjukdomen.

4.3.2 Psykisk ohälsa i mitt material

De ensamma barnens psykiska mående beskrivs i varierat omfattning i mitt material. I ungefär hälften av domarna får barnets tidigare upplevelser och traumatiska kontext forma fler beskrivningar och förklaringsmodeller till beteende och vårdbehov. Vid dessa tillfällen är det framförallt sammanfattningen av socialtjänstens utredning som innehåller information kring barnets psykiska mående. I några fall bekräftas socialtjänstens bild av förvaltningsrättens domskäl, i andra fall betonar förvaltningsrätten andra delar i utredningen som relevanta och lämnar barnets psykiatriska problem okommenterat. Ett exempel på när barnets psykiska ohälsa betonas både i socialtjänstens utredning och i domstolens domskäl är fallet med 15-åriga F. F kom som 14-åring till Sverige under våren 2013. Under sitt första år i Sverige har F haft fyra olika boenden och bor vid tiden för domen på institution. F beskrivs i socialtjänstens utredning som en person med kraftiga humörsvängningar, hög skolfrånvaro, och ett självdestruktivt beteende med inslag av hot om suicid. Vidare anses F som svårt traumatiserad av tidigare erfarenheter och hens psykiska ohälsa anses omöjliggöra alla former av frivillig vård. F själv tycker att socialtjänsten har missbedömt hela situationen. Hen anser sig må både fysiskt och psykiskt bra och anser att socialtjänsten, genom dålig och inkorrekt information och oförmåga att skapa en trygg och långvarig boendelösning, bär skuld för mycket av det som hänt. Förvaltningsrätten anser i sina domskäl att F:s dåliga psykiska mående, återkommande aggressionsutbrott, och uppvisade

---

²²⁹RÅ 2010 ref. 24

självskadebeteende måste anses strida mot samhällets grundläggande normer. Skäl för tvångsvård anses därför finnas. Rätten påpekar särskilt F:s behov av "struktur och [...] tydliga ramar" vilket anses finnas på den SiS-institution som hen för närvarande befinner sig på.²³⁰

Vidare finns det tillfällen då barnets psykiska mående poängteras och framhålls i socialtjänstens utredning, men där domstolen i sina domskäl inte uppmärksammar denna problematik utan istället finner stöd för vård i andra omständigheter kring barnet. Ett exempel på ett sådant tillfälle är dom nr 20 som behandlar 16-åriga G:s behov av vård. G beskrivs i socialtjänstens utredning som "en ensamkommande flyktingungdom från Marocko" som under de senaste två åren befunnit sig utan vårdnadshavare i flera europeiska länder. Hen påstås lida av psykisk ohälsa som kan påvisas genom olika former av mer eller mindre allvarliga symtom, så som hallucinationer, ångestattacker, minnesluckor och sömnsvårigheter. G har också vid två tillfällen varit intagen för psykiatriskt tvångsvård i ett annat europeiskt land. Dessa två tillfällen uppges ha föregåtts av ett omfattande drogmissbruk och överdosering. G anses ha stora vårdbehov för att hens vidare hälsa inte allvarligt ska ta skada. G:s historia av svår ångest, minnesluckor och sömnsvårigheter är dock inget som noteras i avgörandets domskäl. Istället anges G:s omfattande drogmissbruk och eventuella kriminella beteende som avgörande anledningar till att tvångsvården bifalls. G:s psykiska mående nämns inte med ett ord.²³¹

Ovanstående domar är exempel på hur barnets psykiska mående beskrivs och ges utrymme i förhållande till ett tvångsomhändertagande. En sådan beskrivning återfinns i hälften av de 42 domar som ingår i mitt undersökta material. I några av domarna får socialtjänstens beskrivning av den unges psykiska ohälsa utrymme i rätts domskäl. I andra stannar beskrivningen av psykiatrisk problematik vid den sammanfattande redogörelse som görs av socialtjänstens utredning. Gemensamt är dock att psykisk ohälsa och symtom som anses kopplade till denna kontext, ges utrymme i beskrivningen av den unges historia och nuvarande situation. Det finns alltså fog för att påstå att psykisk

---

²³⁰Dom nr:1

²³¹Dom nr: 20.

sjukdom spelar en avgörande roll i gestaltandet av det ensamma barnet. I hälften av de domar jag har studerat går det att finna en beskrivning av barnets psykiska välmående och problematik. Huvuddelen av dessa beskrivningar utgörs som sagt av socialtjänstens utredning och det är endast i en minoritet av fallen där också domskälen betonar liknande problem. Möjligtvis kan detta tolkas som ett uttryck för den praxis som jag tidigare redogjort för,²³² även om ett sådant antagande är svårt att styrka med hjälp av det material jag har till mitt förfogande. Endast i en minoritet av domarna finns det en direkt hänvisning till 2010-års fall.²³³ Alldeles oavsett vad som ligger bakom det faktum att psykiatrisk problematik till största delen får sin beskrivning i socialtjänstens utredning och inte i domstolens domskäl så står det enligt mig alldeles klart att domstolen i stor utsträckning vill undvika tvångsvård med stöd av liknande resonemang. Istället försöker man finna sina argument i andra faktorer som kan anses riskfyllda för barnet. Om fokus på detta vis flyttas från barnets psykiska utsatthet, till att istället betona ett beteende (missbruk, våldsamhet) är det enligt mig uppenbart att en sådan strategi riskerar att förminska problemets relevans. Läsaren bör hålla i minne att 2010-års fall betonar att beteende som kan anses *nära* kopplat till en psykiatrisk problematik inte är skäl till ett tvångsomhändertagande enligt LVU. Olika former av psykisk ohälsa utesluter således inte LVU vid de tillfällen då en sådan närhet inte står att finna. Med detta sagt vill jag poängtera vikten av att barnet psykiatriska problem får sitt erkännande av domstolen. Detta till gagn både för det enskilda barnet och för en rättssäker domstolsprövning.

4.4 Barnets språk

Som en sista rubrik har jag valt att behandla barnets erfarenheter av att göra sig själv förstådd. Detta kan tyckas som en given utgångspunkt, då många barn i mitt material befunnit sig i Sverige under förhållandevis kort tid (en del bara några dagar²³⁴). Men som jag kommer att visa skiljer sig denna rubrik något från de tre föregående, då dess relevans och betydelse ges betydligt mindre

---

²³²RÅ 2010 ref. 24.

²³³Jfr Dom nr: 1, 7, 17, 29, 30.

²³⁴Jfr dom nr 9.

utrymme. Barnets förmåga och möjlighet att uttrycka sig i sin kontakt med myndigheter och domstolen är något som i första hand problematiseras av barnet självt och är inget som påverkar socialtjänstens eller domstolens bedömning. Detta kan möjligtvis ses som ett uttryck för domstolens processuella utgångspunkt, att tolk ska garantera en rättssäker prövning, varav språk eller brist på ett kommunikativt språk inte problematiseras.²³⁵

Inte sällan förklaras uppkomna situationer eller händelser med att det rått viss språkförbistring mellan barnet och socialtjänsten eller omvårdande personal på barnets HVB-hem. Ett exempel på detta är dom nr 41, där 16-åriga H menar att inget vårdbehov föreligger och att hela situationen uppkommit som en följd av missuppfattning från socialtjänstens sida. H menar vidare att flera händelser är felaktigt beskrivna och missvisande i socialtjänstens utredning. Domstolen i sin tur tar inte explicit upp bristande språkförståelse som ett skäl till de uppkomna skillnaderna i parternas berättelse och uttalar sig heller inte om vad som egentligen hänt vid de aktuella tillfällena, utan konstaterar att stöd för vård finns i socialtjänstens utredning oavsett vem av parterna som har beskrivit händelserna korrekt. Ett annat exempel på liknande scenario är dom nr 17, där 16-åriga I uppger att "[mycket] av [hens] frustration beror på att [hen] inte blir förstådd". Både socialtjänsten och domstolen påpekar vidare att I under en period "helt avskärmat" och "isolerat sig" från sin omgivning, vilket i första hand inte ses som uttryck av någon bristande språkförståelse, utan snarare som "ett systematiskt beteende som används för att [I] ska få sin vilja igenom".

Dessa båda exempel är talande för hur domstolen och socialtjänsten hanterar påståendet om bristande språkförståelse. Antingen anses bristande språkförståelse helt sakna relevans i domstolens bedömning, eller så förklaras dess förekomst som försök till undanflykter eller överdrifter från barnets sida. I 17 av mina 42 undersökta domar beskriver barnet upplevda svårigheter och

---

²³⁵Tolk "bör" enligt både Förvaltningslagen (1986:233), FL och Förvaltningsprocesslagen (1971:291), FPL, anlitas för någon som inte "behärskar det svenska språket" jfr 8§ FL samt 50§ FPL. Detta "bör" förvandlas dock snarare till ett "ska" om behov anses finnas inom ramen för en muntlig förhandling, jfr Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessen grunder*, Stockholm 2014, s. 62.

utsatthet som följd av en bristande förmåga att uttrycka och förstå svenska.²³⁶ Flera händelser kopplas direkt ihop med felöversättningar från tolkar²³⁷, medan andra i mer generella ordalag uttrycker en oförmåga att kommunicera på ett konstruktivt sätt. Ofta sammanfaller en sådan beskrivning med de tillfällena då barnets normbrytande beteende struktureras och benämns som tillhörande och sprungen ur en viss erfarenhet (företrädesvis barnets bakgrund som flyktning och asylsökande).²³⁸ I en sådan kontext synes det som om barnets upplevda språksvårigheter, med större sannolikhet, också beskrivs i den slutgiltiga domen.²³⁹

Det verkar som om barnets upplevelser av en bristfällig kommunikation, i högre utsträckning, får sin beskrivning i ett sammanhang där dess normbrytande beteende beskrivs med utgångspunkt i barnets historia. Liknande resultat tangerar tidigare beskrivningar där barnet antingen betraktas som "vilket barn som helst" eller ses i kontrast till den bakgrund och de svårigheter som, på ett generellt plan, anses finnas för de barn som migrerar ensamma.²⁴⁰

Barn som kommit ensamma till Sverige upplever inte sällan bristande språkförståelse som ett av de största hindren att bestiga i kontakten med ett nytt och främmande samhälle. I intervjuer med ensamkommande barn framkommer att detta bl.a. innebära att barnet får svårt att beskriva sig själv, vem man är, var man kommer ifrån och på vilket sätt man upplever den situation man just nu befinner sig i. Att inte klara av att sätta ord på sina mest vardagliga händelser och känslor bidrar, enligt författarna av nämnda intervjustudie, till en känsla av ofullständighet. Barnet kan inte, på ett nyanserat och relevant sätt, beskriva sina upplevelser och intryck, utan lämnas beroende av utomstående tolk eller blir hänvisad till generella och oftast missvisande uttryckssätt. Författarna beskriver detta fenomen som en form av *infantilisering*, som ex-

---

²³⁶Dom nr: 1, 4, 5, 9, 10, 12, 17, 18, 27, 28, 30, 32, 34, 38, 39, 41, 42.

²³⁷Ex: nr: 9 och 28.

²³⁸Jfr kap 4.2.1.

²³⁹I 15 av de 22 fall där barnets normbrytande beteende beskrivs med utgångspunkt i dess historia så omnämns även problem i språkutbytet mellan parterna. Vid de tillfällen då barnet beskrivs i en sedvanlig, normbrytande, diskurs så innehåller endast 2 av 20 domar liknande problematisering.

²⁴⁰Jfr kap 4.2.1.

empelvis uttrycks genom ett övertydligt språk med tillhörande gester och som får mottagaren att känna sig som en idiot.²⁴¹ Författarna menar att liknande erfarenheter skapar en känsla av maktlöshet hos det enskilda barnet. Att inte själv kunna uttrycka sin historiska- eller nuvarande situation lämnar barnet i händerna på en omvärld som får tolka dess uttryck efter bästa förmåga och förstånd. En sådan utgångspunkt lämnar större möjlighet för omgivningen att applicera en subjektiv uppfattning av barnet och dess situation, vilket kan leda till att barnet, istället för att bli betraktad som en unik individ, ges en kollektiv stämpel som exempelvis "ensamkommande barn". Ett av barnen som författarna intervjuat till sin studie uttrycker att hen:

"endast tilldelas en kollektiv identitet som 'flyktingbarn' eller 'ensamkommande barn'. Denna identifikation upplev[s som] underordnande och negativ."²⁴²

En sådan upplevelse sätter spår i barnets självbild och påverkar barnets möjlighet att integreras och respekteras i en ny omgivning. Författarna menar att dessa och liknande resultat är centrala för att förstå de barn som migrerar ensamma till Sverige och dess strävan att "bli erkänd som en individ värd respekt".²⁴³ I en sådan strävan har barnets språk en avgörande betydelse och detta kanske är något som även borde uppmärksammas och problematiseras i domstolens arbete.²⁴⁴

---

²⁴¹*Barndom och migration*, a.a. s. 286 f.

²⁴²*Barndom och migration*, a.a. s. 297 f.

²⁴³*Barndom och migration*, a.a. s. 297.

²⁴⁴Jfr även Brunnberg, Borg, Fridström, a.a. s. 121, där författarna diskuterar barnets särskilda utsatthet på grund av bristande språkförståelse.

5 Sammanfattande diskussion

När ett barn kommer som ensam migrant till ett land och en kontext som är helt främmande ställs många normer och principer i en juridiskt kontrollerad välfärdsstat på sin spets. Flera myndigheter samverkar i sin ambition att finna en hållbar juridiskt och social lösning för det enskilda barnet. I min text har jag fokuserat på hur en sådan kontakt kan gestalta sig. Mina frågeställningar behandlar aspekter som i en traditionell rättsdogmatisk undersökning, ofta tenderar att falla bort. Min ambition har varit att teckna ett större porträtt av "det ensamkommande barnet" än vad som är möjligt inom ramen för gängse juridiska källor. Detta porträtt innehåller färger och nyanser som ska komplettera den juridiska gråskalan och det har känts som särskilt betydelsefullt att låta ord, beskrivningar, och berättelser från *barnet* stå som en kontrasterande, rödfärgad klick till domstolens beskrivning.

Min text utgår från tre möjliga vägar mot ett slutgiltigt mål. I mitt inledande, deskriptiva kapitel sätts det ensamma barnet in i ett större, globalt och historiskt sammanhang. Jag vill mena att dylik forskning har stor relevans för att analysera och beskriva de bilder och resultat som visar sig i mitt empiriska material. Utan en sådan bakgrund blir barnets historia och förutsättningar en platt tvådimensionell skapelse utan möjlighet till en problematiserande och analyserande ansats. Min andra del fyller en liknande funktion, men med en utgångspunkt i traditionell, rättsdogmatisk, metod i syfte att klargöra de juridiska förutsättningarna för barnets ankomst och vistelse i Sverige. Dessa två delar förenas sedan i analysen av mitt empiriska material, vars främsta syfte är att använda mina teoretiska utgångspunkter i förhållande till en praktisk verklighet.

Av domstolens domar kan jag urskilja att fyra tydliga beskrivningar existerar i varierat omfång och uttryck vilka hjälper till att fylla bilden av "det ensamkommande barnet". Jag vill mena att användandet av dessa beskrivningar

syftar till att forma två olika föreställningar om det ensamma barnet. För det första finns en tydlig strävan att behandla och beskriva barnet "som vilket barn som helst", dvs. en individ vars möjlighet eller behov av tvångsvård ska bedömas enligt de kriterier som lagtext och praxis fastställt. I en sådan beskrivning får barnets historia och position i det svenska samhället en underordnad eller obefintlig betydelse. Fokus ligger istället på att beskriva barnets situation på ett sätt som sammanfaller med rekvisiten i LVU.

I mitt material kan jag också finna stöd för myntets andra sida, där barnets historia av flykt och dess särskilt utsatta position i samhället uppmärksammas i stor utsträckning. En sådan utgångspunkt kan formuleras på flera olika sätt och inom alla ovanstående beskrivningar (barnet som flykting, dess normbrytande beteende, psykiska mående och språk) finns barnets historia med som en styrande hand över beskrivningar och uttryck. Med detta i åtanke skulle det vara fel att påstå att det ensamma barnets kontakt med domstolen i LVU-mål formuleras enhetligt över alla landets förvaltningsrätter. Det finns en stor diskrepans mellan hur domstolar (och domare) förhåller sig till det ensamma barnets situation. Som jag tidigare diskuterat bidrar lagens utformning till att bedömningar tenderar att bli in-casu-betonade, något som kan förklara den stora skillnaden i domstolens beskrivningar. Men detta ändrar inte kraven på en rättssäker process i så avgörande ingripanden som LVU ändå utgör. Lagstiftare och rättstillämpare bör därför fundera en extra gång över om dagens reglering är tillräcklig. Jag vill mena att det ensamma barnets situation i Sverige ställer annorlunda krav på samhällets yttersta skyddsnät än vad fallet är när barnet har sitt liv och sociala sammanhang i sitt geografiska närområde. Därmed inte sagt att jag motsätter mig lagens utgångspunkt att alla barn har samma rätt och behov av en trygg och säker uppväxt. Däremot menar jag att metoden för att tillgodose dessa behov kan skilja sig åt. LVU är utformad för att bemöta och hantera en mängd olika situationer, men jag ställer mig tveksam till om dess generella utgångspunkter kan möta de ensamma barnens situation. Jag vill mena att avsaknaden av en generell och samstämmig utgångspunkt kring hur barnets situation kan/ska/bör hanteras är bevis på detta. Att jag vidare inte kan finna någon form av problematisering kring barnets språkliga förutsättningar och förmåga understryker, enligt mig, att det

finns brister i hur domstol och socialtjänst hanterar LVU-ärenden som berör ensamkommande barn.

Jag vill mena att domstolens hantering i stor utsträckning präglas av en syn på barnet som tangerar Mattssons begrepp *barnets behov*. Ur en sådan utgångspunkt är barnets situation förklarad, beskriven och värderad utifrån vuxen- världens bild av barnets behov. Särskilt tydlig blir denna bild i de domar där barnets historiska erfarenheter ges större utrymme. En komparativ studie med ett större material skulle kunna besvara frågan om huruvida denna syn är något som är generellt för alla LVU-mål, eller om det är särskilt utmärkande för just ensamkommande barn. Min uppfattning är dock att det ensamma barnets position gör det mer sårbart för liknande hantering och att detta skulle motivera att dessa barn särskiljs från sedvanliga LVU-ärenden. Inte för att sänka eller höja kraven för beviljande av tvångsvård, utan för att möta de särskilda utmaningar som följer med just dessa barn. Enligt mig är problem- bilden för ensamkommande barn utmärkande på flera sätt, vilket en särskild utformad reglering eller praxis skulle kunna möta upp på ett bättre sätt än dagens system. Förekomsten och tillgängligheten till en rättssäker och re- spektfull hantering för dessa barn skulle annars kunna ifrågasättas. I motsats till barnets behov utgår begreppet *barnets intresse* från det enskilda barnets tankar och idéer kring en eventuell vårdinsats. En sådan utgångspunkt får allt större betydelse i myndigheters och rättsväsendets kontakt med barn och dess betydelse lär knappast minska om och när FN:s Barnkonvention antas som lag.²⁴⁵

För att det ensamkommande barnets utgångspunkter ska kunna bevakas och ges utrymme i domstolens LVU-bedömningar så krävs en genomlysning av hur dess *behov* och *intressen* kan förenas. En sådan genomlysning måste klara av att balansera relevant forskning och individuella förutsättningar med de rätts- säkerhetskrav som kännetecknar en liberal rättsstat vid utdömande av sam- hällelig tvångsvård. De senaste 20 åren har inneburit ett uppsving för forsk-

---

²⁴⁵Något som diskuterats under lång tid och som ansvarig minister angett som en tydlig ambition under de närmaste åren så sent som i slutet av november, jfr <http://www.regeringen.se/sb/d/18483/a/250369>, läst 1 december 2014 14:44.

ning som analyserar barnets position i en juridiskt reglerad välfärdsstat. I och med denna utveckling har även följt en ökad medvetenhet om att barnets behov ur ett samhälleligt perspektiv och dess enskilda och individuella intressen inte alltid står i samklang med varandra. Det synes som tiden är inne för att komplicera och differentiera bilden av *barnet* som en homogen massa. För att säkerställa det enskilda barnets behov *och* intressen vid utdömande av tvångsvård enligt LVU krävs en större uppsättning av verktyg och mer kunskap i landets domstolar kring hur barnets historiska och aktuella erfarenheter speglar dess förmåga och möjlighet att hantera en rättslig process som har så pass stor inverkan på barnets framtid som ett utdömande av tvångsvård faktiskt har.

Vid bedömningar som berör ett ensamkommande barn berörs andra aspekter och perspektiv som domstolen än så länge har ganska liten erfarenhet av. Under det rådande politiska världsläget är det dock svårt att se att behovet av sådan kompetens kommer att avta. Snarare bör utfallet av att allt fler ensamkommande barn kommer till Sverige bli att förvaltningsrätter runt om i landet får hantera den typen av ärenden allt oftare. Det synes därför som om behovet av en reviderad och möjligtvis förändrad tvångslagstiftning blir allt mer aktuell. I bästa fall kan en sådan förändring bidra till att förverkliga formella principer och rättigheter till reella möjligheter. En sådan utveckling torde vara till gagn för både samhället och det enskilda barnet. Att ge dessa barn ett hopp och en dröm om en framtid präglad av tillhörighet och inte ensamhet vore sannerligen ett mål att sträva efter under 2010-talets sista hälft!

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Propositioner:

Prop. 1979/80:1 *Om Socialtjänsten.*

Prop. 1989/90:28 *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.*

Prop. 1996/97:25 *Svensk migrationspolitik i globalt perspektiv.*

Prop. 1997/98:7 *Vårdnad, boende och umgänge.*

Prop. 1997/98:182 *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

Prop. 2000/01:80 *Ny socialtjänstlag m.m.*

Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*

Prop. 2004/05:136 *Stärkt skydd för ensamkommande barn.*

Prop. 2004/05:170 *Ny instans och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden.*

Prop. 2005/06:46 *Mottagande av ensamkommande barn.*

Prop. 2012/13:162 *Kommunalt mottagande av ensamkommande barn.*

Prop. 2013/14:216 *Särskilt ömmande omständigheter.*

Departementsserien (Ds):

Ds 2004:54 *Mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k. ensamkommande barn).*

Statens offentliga utredningar:

SOU 2003:54 *God man för ensamkommande flyktingbarn.*

SOU 2011:64 *Asylsökande ensamkommande barn. En översyn av mottagandet.*

Offentliga tryck

Brottsförebyggande rådet

Brott bland ungdomar i årskurs nio – Resultat från skolundersökningen om brott åren 1995-2011, rapport 2013:3.

Migrationsverket

Statistik över antalet inkomna asylansökningar under 2014

<http://www.migrationsverket.se/download/18.7c00d8e6143101d166d1aab/1415002987828/Inkomna+ansökningar+om+asyl+2014+-+Applications+for+asylum+received+2014.pdf>

23:e november 2014 14:33.

Nyhetsbrev för november 2014, gällande ensamkommande barn i Sverige

<http://www.migrationsverket.se/download/18.20cfdbe014887632b911631/1415366889024/Aktuellt+om+november+2014.pdf>

3:e december 2014 11.00.

Arbete med ensamkommande barn

<http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-ensamkommande-barn-och-ungdomar.html>

2:a december 2014 14:30.

FoU – Forskning och utveckling (www.fou.se)

Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige, FoU rapport 2012:1, Stockholm.

Som vilket barn som helst – Erfarenhet av 25 års mottagande av ensamkommande flyktingbarn i Härnösand, FoU rapport 2012:8 Västernorrland.

Socialstyrelsen

Barn och unga – Insatser under 2013 – Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

www.socialstyrelsen.se Oktober 2014.

Ensamkommande barns och ungas behov – En kartläggning,
www.socialstyrelsen.se december 2014.

Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar,
www.socialstyrelsen.se, november 2014.

Socialstyrelsens författningssamling, SOSFS 1997:15.

Statens institutionsstyrelse

SiS i korthet 2013 – En samling statistiska uppgifter om SiS,
www.stat-inst.se november 2014.

Litteratur

Andershed, Henrik, Andershed, Anna-Karin, *Normbrytande beteende i barn-
domen – Vad säger forskningen?*, Stockholm 2011.

Andersson, Hans E, Björnberg, Ulla, Eastmond, Marita, *Mellan det förflutna och
framtiden. Asylsökandes barns välfärd, hälsa och välbefinnande*, Göteborgs
universitet 2010.

Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straff-
rättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Lund 2004.

Barndom och migration (red. Maren Bak/Kerstin von Brömssen), Umeå 2013.

*Barn på flukt. Psykosocialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger (red.
Ketil Eide)*, Oslo 2012.

Brunnberg, Elinor, Borg, Rose-Marie, Fridström, Camilla, *Ensamkommande
barn – en forskningsöversikt*, Lund 2011.

- Diesen, Christian, Lagerqvist Veloz Roca, Annika; *Bevis 7 - Bevisprövning i förvaltningsmål*, Stockholm 2003.
- Diskursanalys i praktiken*(red.Mats Börjesson/Eva Palmblad), Malmö 2010.
- Eneroth, Elisabeth, *Unga på hem för vård eller boende – Om rättssäkerhet, legitimitet och tillit vid beslut om ungas vård*, Stockholm 2014.
- Folkrätten i ett nötskal* (red. Ulf Linderfalk), Lund 2012.
- Handbok i rättspsykologi* (red. Pär Anders Granhag/Sven Å Christianson), Malmö 2008.
- Hessle, Marie, *Ensamkommande men inte ensamma. Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingsbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*, Stockholm 2009.
- Johansson, Alf W, *Den nazistiska utmaningen – Aspekter på andra världskriget*, Stockholm 2006.
- Juridisk metodlära* (red. Fredric Korling/Mauro Zamboni), Lund 2013.
- Kaldal, Anna, *Parallella processer – En rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål*, Stockholm 2010.
- Le, Nam, *Båten*, Stockholm 2010.
- Leviner, Pernilla, *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*, Stockholm 2011.
- Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders, Thunved, Anders, *Nya sociallagarna med kommentar*, Stockholm 2014.

Magnusson, Thomas, *Europa i världen ca 1700-1900 – Revolution och nationalism*, Stockholm 2003.

Mattsson, Titti, *Barnet och rättsprocessen – Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*, Lund 2002.

Nordh, Robert; *Bevisrätt C – Bevisvärdering*, Uppsala 2013.

Qviström, David, *Nyttiga människor*, Stockholm 2014.

Ragnemalm, Hans, *Förvaltningsprocessen grunder*, Stockholm 2014.

Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*, Lund 2014.

Singer, Anna, *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, Stockholm 2012.

Stretmo, Live, *Governing the unaccompanied child – media, policy and practice*, Göteborgs universitet institutionen för sociologi och arbetsvetenskap 2014.

Svensson, Gustav; *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården. Om betydelse i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*, Stockholm 2012.

Von Essen, Ulrik; *Processramen i förvaltningsmål*, Stockholm 2009.

Watters, Charles, *Refugee children – Towards the next horizon*, Oxon 2008.

Winther Jörgensen, Marianne, Philips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund 2000.

Artiklar

Bronstein, Israel, Montgomery, Paul, Ott, Eleanor, *Emotional and behavioural problems amongst Afghan unaccompanied asylum-seeking children: results from a large-scale cross-sectional study*, I: "Eur child adolesc psychiatry" 2012.

Derluyn, Ilse, Broekaert, Eric, *Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents*, I: "Ethnicity and health" vol 12 2007, s. 141-162.

Mattsson, Titti; *Begreppet barnets bästa – till vilken nytta?* ur "Legitimitetsfrågor inom socialrätten", red: Lotta Vahlne Westerhäll, Stockholm 2007, s. 100.

Oppedal, Brit, Idsoe, Thormod, *Conduct problems and depression among unaccompanied refugees: The association with pre-migration trauma and acculturation*, I: "Anales de psicologia" vol 28 2012, s. 683-694.

Schiratzki, Johanna, *Välfärdsrätt i Sverige*, I: Juridisk tidskrift nr: 4 2012/13, s. 796-805.

Singer, Anna: *Alla talar om barns rätt*, ur: "Rätt, social utsatthet och samhällligt ansvar" Festskrift till Anna Hollander, s. 73-86.

Sourander, Andre, *Behavior problems and traumatic events of unaccompanied refugee minors*, I: Child abuse & neglect 1998, s. 719-727.

Svensson, Eva-Maria, *De lege interpretata – Om behovet av metodologisk reflektion*, I: Juridisk Publikation jubileumsnummer 2014, s. 211-226.

Elektroniska källor

Regeringen, pressmeddelande

<http://www.regeringen.se/sb/d/18483/a/250369>

UNHCR, *Children on the run – Unaccompanied children leaving Central America and Mexico and the need for international protection*,
<http://unhcrwashington.org/children>.

UNHCR, *Global trends 2013*
http://unhcr.org/trends2013/#_ga=1.259517704.308021622.1416741684
23 november 2014 13:55.

Rättsfallsförteckning

Regeringsrättens årsbok

RÅ 1985 2:26

RÅ 1985 2:82 I II

RÅ 1991 not 206

RÅ 1995 ref. 46

RÅ 2000 ref. 33

RÅ 2003 not 202

RÅ 2009 ref. 64

RÅ 2010 ref. 24

HFD 2011 ref. 5

JO

JO 1997/98 s. 355.

JO dnr: 4100-1999 beslut från 2001-06-15.